

Nieuwe leraren erbij
De praktijk in maart

Jongste imker van Nederland?
Zonder is gezonder

Dilemma's bij het verenigen
De 'krenten' uit de HB-verslagen

*bijen*houden

5e jaargang/3
maart 2011

Nederlandse BijenhoudersVereniging

Van de redactie

“Toeval bestaat niet”, hoorde ik laatst iemand zeggen. Ik geloof dat niet, maar laat ik nu kort daarna op vier heel verschillende manieren op het begrip ‘groepsintelligentie’ stuiten.

Allereerst in de kopij voor de Buitensnippers in dit nummer. Daarin worden twee boeken aangehaald die gaan over intelligent groepsgegedrag van dieren: sociale insecten zoals onze honingbij, maar ook kudde, zwermen en scholen van andere dieren. Daarna een lezing, waarin werd behandeld wat mensen kunnen leren van wat insecten in huis hebben. Voorbeeld: de route die een mier kiest en wat er daarna gebeurt, waardoor ten slotte alle mieren langs de handigste route komen waar ze wezen moeten. Als een verkeersdeskundige dat mechanisme in een model stopt, komt er de beste autoverbinding tussen twee ingewikkeld gelegen punten uit. Toen bladerde ik in een tijdschrift en las over een Amerikaan die heeft uitgezocht wat voor soort leiderschap maakt dat een school vissen in veilige slagorde de juiste kant opzwemt. Onwetendheid over gevaar bij het gros van de vissen blijkt essentieel. Ten slotte las ik in een educatief bijenboekje weer eens over de bijendans als middel voor een zwerm om de geschikteste nestplaats te kiezen.

Vast geen toeval dat haast ieder die over intelligent groepsgegedrag schrijft, niet kan nalaten het eerst geanalyseerde gedrag tot slot aan de mens ten voorbeeld te stellen. Maar wel vreemd, zo direct na een Darwinjaar en een biodiversiteitsjaar waarin we leerden waardoor het probleem van overleven en voortplanten zo buitengewoon divers is opgelost, toevallig.

Tineke Brascamp

Inhoud

- Bijenteeltonderwijs** *Jaap Smit*
Nieuwe ‘noordelijke’ leraren Bijenteelt-A
- Praktijk** *Mari van Iersel*
Inzoemen - maart
- Imkerervaringen** *Bart de Coö*
Het geluk komt eraan
- Bijengezondheid** *Henk van der Scheer*
Bestrijding van varroa nader bekeken (1)
- Gezien in het Bijenhuis** *Mari van Iersel*
Dathepij
- Teelt en selectie** *Kees van Heemert en Tineke Brascamp*
Koninginnenteeltdag 29 januari 2011
- Uit de imkergemeenschap** *Jan Bruurs*
Jongste Nederlandse imker?
- Bestuiving** *Kees van Heemert*
Ontmoetingsdag bestuivingsimkers
- Buitensnippers** *Ardine Korevaar*
- Cursief** *Rik Oldeven*
- Foto van de maand**
- Bijengezondheid** *Kees van Heemert*
‘Aanvullende’ biologische en chemische middelen
- Fruiteelt in Nederland** *Henk van der Scheer*
Aardbeien kunnen niet zonder bestuivers
- De bij (gedicht)** *Marian van der Scheer*
- Dilemma** *Ardine Korevaar*
Met z’n tweeën in de holle boom?
- Uit de imkergemeenschap**
Tweede Landelijke Open Imkerijdag *Frank Moens*
- Korte berichten** *Germain van Deursen*
20^e APOSTICUS-dag 2011 in Münster
- NBV**
Agenda ALV 2011
Verslag ALV 24-4-2010 (concept)
Nieuws uit HB januari 2011
Familieberichten
Cursussen, Vraag & aanbod, Agenda

Jaarkleuren

De jaarkleuren zijn als volgt. De jaren eindigend op
0/5: | 1/6: | 2/7: | 3/8: | 4/9:

Colofon

- 3 Bijhouden, maandblad voor bijhouders**
Jaargang 5, nummer 3, maart 2011 ISSN 0926-3357. Uitgegeven door de NBV. Verschijnt 11 keer per jaar omstreeks de 15e van de maand (in juli en augustus verschijnt één nummer) in een oplage van 6.300 ex.
- 4**
- 5 Hoofdredacteur**
Tineke Brascamp-van der Lee
- 6 Redactie**
Kees van Heemert, M.J. van Iersel, Ardine Korevaar, Henk van der Scheer, Adindah Visser
- 7**
- 8 Vaste medewerkers**
Bart de Coö, Nienke de Jong (register), Rik Oldeven, Ton Thissen, Bertus Wieringa
- 9 Redactie & administratie**
Marga Canters (secr.), Grintweg 273, 6704 AP Wageningen, t 0317 42 24 22 f 0317 42 41 80 e redactie@bijhouders.nl
- 10**
- 12 bankrekening 53.90.42.897 ABN-AMRO, t.n.v. Bijhouden.**
- 13 Tarieven voor handelsadvertenties op aanvraag bij de redactie**
- 13 Niet-commerciële advertenties in ‘Vraag en aanbod’ € 10 per 20 woorden, elk extra woord € 0,25. Betaling bij opgave.**
- 14**
- 16**
- 17**
- 18**
- 19**
- 19 Kopij, opgave en betaling van advertenties moeten uiterlijk acht weken vóór de datum van verschijning aan te leveren bij Marga Canters.** Tekst bij voorkeur via e-mail insturen.
- 20**
- Digitale foto's (minimale resolutie 300 dpi bij een afmeting van 10 x 15 cm) via email of upload. Aankondigingen en berichten uit de vereniging graag beknopt houden.
- Vormgeving en opmaak** GAW ontwerp en communicatie
- Druk** BDU Grafisch bedrijf BV, Barneveld

Omslagfoto: Schijnhazelaar, rijk aan nectar en pollen. foto Hennie Oude Essink

Bijenteeltonderwijs

foto Berend Talens

Nieuwe 'noordelijke' leraren Bijenteelt-A

Jaap Smit

Tijdens een feestelijke bijeenkomst in Beilen werd op 19 januari met de diploma-uitreiking aan 12 cursisten de opleiding Leraar Bijenteelt module A afgesloten. Hiermee is het aantal gediplomeerde leerkrachten in Noord-Nederland meer dan verdubbeld. Dat was ook nodig, want de belangstelling voor bijenteeltcursussen stijgt en je kunt het niet maken belangstellenden op een wachtlijst te zetten voor een of twee jaar later.

Na het nodige overleg werd de opleiding voor het eerst sinds 1974 weer in deze regio georganiseerd. Kortere reisafstanden en een aantal lessen op de avond en een daarmee geringer beslag op de zaterdagen stimuleerden de deelname.

De opleiding werd volgens het landelijk programma verzorgd door leden van de Commissie Bijenteeltonderwijs en andere deskundigen. Met begeleiding van beginnende imkers bij Basiscursussen in Pesse en Noordlaren deden de cursisten nuttige ervaring op. De noodzaak om de informatie te beperken bleek zonneklaar.

Net als de noodzaak de volken te begeleiden volgens een eenduidige aanpak ("zó bestrijden we de varroamijt en met een koninginnenaflegger en doppen breken in het productievolk voorkomen we zwermen").

Sfeer en humor

Na een waarderend woord van HB-lid Bert Willigenburg voor de cursisten en over de cursus, ontvingen de geslaagden van de contactpersonen/leerkrachten Jan Eppinga en Jaap Smit met een persoonlijk woord hun diploma. De cursisten kregen een CD-rom met de PowerPointpresentatie van hun eindopdracht.

De diploma-uitreiking werd aangekleed met een leuk bijenpromotie-filmpje uit Deventer, een demonstratie klompen maken, een beeld van Lüneburger korven met bijbehorende materialen, plus de daarbij behorende enthousiaste verhalen.

Deelnemers en leerkrachten kijken terug op een geslaagde cursus. Naast de noodzakelijke aandacht voor een gedegen inhoud, onderlinge uitwisseling van kennis en ervaringen bepaalden de goede sfeer en nodige humor het goede resultaat van deze opleiding in Noord-Nederland.

Noord-Zuidlijntje

Uit Zuid-Nederland deden twee kandidaten mee aan het examen. Beiden hebben hun diploma behaald. Samen met een aantal gediplomeerden van de opleiding Noord volgen ze nu de opleiding Leraar Bijenteelt module B, waardoor zij binnenkort als gediplomeerde leerkrachten een vervolgcursus Bijhouden kunnen verzorgen.

Inzoemen - maart

In een normale winter verliest een volk ongeveer 20% van z'n bijen. De inwinteringssterkte in oktober zit gewoonlijk tussen de 10.000 – 15.000 bijen, in maart zijn daar nog ongeveer 8.000 – 12.000 van over. Dat komt overeen met zes tot acht ramen bijen. Die bijen gaan een geweldige prestatie leveren.

Tussen half maart en eind april zullen ze een groot broednest opbouwen en daarmee het fundament leggen voor het verdere bijenjaar. Dat de volken begin april in bijvoorbeeld Zwolle maar drie ramen broed hebben en in Eindhoven zes, laat zien dat weer en dracht bepalen wanneer de voorjaarsontwikkeling inzet. Waarin bijenvolken niet verschillen, is in het patroon van de ontwikkeling. Bij alle volken op dezelfde stand begint op ongeveer dezelfde tijd de versnelde uitbreiding van het broednest. Bij alle volken vlakt die snelle ontwikkeling op het zelfde tijdstip af. Kleine volkjes produceren naar verhouding in dezelfde tijd weliswaar meer broed, maar toch vlakt de ontwikkeling in dezelfde tijd af. Blijkbaar is de volksgrootte niet bepalend voor het moment waarop de groei naar een groot volk eindigt, maar is het de tijd. Het lijkt erop dat er zo'n zes weken beschikbaar zijn om te komen tot een maximaal groot broednest, daarna eist het ingebouwde ontwikkelingsprogramma dat er andere processen in gang gezet worden. Het zwermproces bijvoorbeeld. Dat 'moet' voor de zomerdracht geregeld zijn omdat dan alweer gewerkt moet worden aan de voorbereiding op de komende winter.

Vorig jaar heb ik vier keer met een tussenpoos van 21 dagen (de tijd van ei tot bij) bij 10 volken de hoeveelheid broed gemeten. Dat maakte mij pas echt duidelijk hoe hard de bijen werken.

In zes weken tijd, van half maart tot eind april, groeide het broednest van 5800 naar 40300 cellen met eitjes, larven en poppen. In de drie weken die daarop volgden bleef het broednest vrijwel even groot. Even na half mei hadden de volken dus zowel een groot broednest als ook veel bijen in huis. Het staatje hierna laat zien dat eind april de uitbreiding van het broednest zijn top heeft bereikt en dat de omvang dan enige tijd op een hoog niveau blijft.

Voor begin februari is dit een mooi sterk volk. Personeel genoeg om over een maand een enorm broednest op te gaan bouwen

Broedcellen in het nest in het voorjaar (gemiddelden)				
	15 maart	6 april	27 april	18 mei
Aantal	5.100	20.500	40.000	39.500

In enkele weken van kort naar lang levende bijen

Gezien de intensieve broedzorg in deze periode van het jaar is het niet verwonderlijk dat de werksters die deze moeten leveren, veel korter leven dan de werksters die in mei geboren worden. In april zijn er werksters die zelfs niet ouder worden dan twee weken. De uitspraak dat een werkster drie weken huisbij is en daarna drie weken haalbij, is in de tijd van het groeiende broednest onjuist. In april is de verhouding bijen : broed als 1 : 3. In mei is dat veranderd in 3 : 1. In de tijd dat de werksters het broednest een tijdlang op zijn maximale grootte houden, zijn er veel werksters die nauwelijks aan broedzorg doen. Die hebben dan de kans een flinke eiwitreserve op te bouwen en hebben daarmee een lang leven in het vooruitzicht. Dat is precies wat nodig is om als zwerm succesvol te overleven.

Andere plannen

Prachtig om te zien hoe dat bijenvolk zich optimaal voorbereidt zodat zowel de voorzwerm als de jonge koningin met succes een nieuw broednest kunnen beginnen. Hier lopen de plannen van imker en bijenvolk ernstig uiteen. De bijen willen zwermen en de imker wil niet dat het volk bijen verliest. Een verlies aan bijen is immers een verlies aan honing. Omdat de bijen niet van plan zijn zich aan de imker aan te passen, hebben imkers allerlei manipulaties en technieken bedacht om de bijen naar hun hand te zetten. De fantasie van de imker kent daarbij geen grenzen. Zwermmeldingen van medeburgers in de zomermaanden laten zien dat imkers daar lang niet altijd succesvol in zijn.

Onder het mooie sterke volk een hoop dode bijen. Het is normale wintersterfte. Vanwege de kou heeft het volk de doden nog niet opgeruimd

Imkerervaringen

Bart de Coo

Op bezoek bij Tinus Kolsters (I)

Het geluk komt eraan

Een aantal jaren geleden lanceerde een bekende bierbrouwer een reclamecampagne met de leus: 'Biertje?' Het tv-spotje ging als volgt.

We zien een geitenhoeder op een alpenwei op een steen zitten. De man heeft een volle baard. Er komen twee dames op leeftijd voorbij gelopen, die de man verveeld groet. Hij perst er een krampachtig glimlachje uit. Plotseling valt er een sneeuwvlok. Het gezicht van de man verandert nogal radicaal van uitdrukking. Op zijn gezicht staat een mengeling te lezen van verbijstering, ontzetting en doldwaze geestdrift. Daarna zien wij de man in slow motion extatisch juichend de helling afrennen. Hij smijt zijn hoedje meters de lucht in. Daarna een camerashot voor de spiegel van de badkamer. De man inspecteert zijn scheermes. Dan vliegt de camera naar een heel ander oord: een après-ski bar met harde muziek en uitgelaten feestgangers. De houten deur van de bar zwaait open. Er valt een stilte. Alle blikken zijn gericht op de deur. De man uit de alpenwei staat in de opening. Hij draagt een rood ski-jack. Zijn baard is eraf, maar hij heeft nog steeds zo'n Rudi Völler-achtige snor. De gemetamorfoseerde herder maakt een cool gebaar en roept uit: 'Hééé, biertje!'

Vuvuzela's

Ik ben geen skiër; ik ben een imker. En bij mij gaat het dus precies andersom. Voor mij duurt de winter zo verschrikkelijk lang. Ik zit mistroostig bij mijn kasten te wachten tot de sneeuwvlokken eindelijk veranderen in druppels. Ik ijsbeer door de tuin, groet wat verschrompelde dames, terwijl ik alleen maar brutale meiden wil, duizenden en duizenden. Ik lees een boek, bezoek een lezing, bekijk het forum, vlecht een korf of ga roggestro kopen bij Tinus Kolsters en laat mij rondleiden door zijn bijenparadijs. En dan breekt die dag aan dat de temperatuur omhoog schiet. Extatisch juichend ren ik naar de verenigingsstal. Ik zwaai de deur in de omheining open en ik roep: 'Hééé, biertje!' Op de bijenstal gaat het tekeer als bij het rechtstreekse verslag van een WK-wedstrijd vanuit Zuid-Afrika. Mijn ontelbare brutale meiden verduisteren de lucht en poepen alles onder. Ik wacht dan meestal met de voorjaarsinspectie tot het einde van maart. Begin april vind ik vaak iets te laat, omdat de volken dan al flink gegroeid kunnen zijn, waardoor ik wel eens spijt heb gehad dat ik niet wat eerder de boel had ingericht naar mijn wensen.

IJssel

En als dan de voorjaarsinspectie gedaan is, breng ik een aantal volken naar landgoed De Gelderse Toren. Het ligt langs de IJssel, zo'n twee kilometer bij mij vandaan en precies 3,2 kilometer verwijderd van de verenigingsstand. Ik moet de bijen natuurlijk nú verhuizen, want over een paar weken kunnen ze zomaar naar huis vliegen. Op het landgoed vliegen ze achtereenvolgens op de wilgen, paardenbloemen, fruitbomen (hoogstam!) en zelfs op het koolzaad, dat vaak aan de overkant van de IJssel groeit. En dan kom ik nog wel eens een van de bewoners tegen die even zijn hond uitlaat, of ik maak een babbeltje met de 'kasteelheer' op zijn trekker, een knul van nog geen dertig jaar, of ik zie Hennie Kappers, de man die een paar keer per jaar het gras maait. En als ik dan op een zwoele voorjaarsavond, moederziel alleen bij mijn kasten onder de appelbomen sta en ik luister naar de bijen en ik kijk weg over de IJssel naar de horizon in de richting van Doesburg, dan ben ik gelukkig. De momenten waarop een mens werkelijk volkomen gelukkig is, zijn zó zeldzaam, dat je zo iets alleen maar kunt opschrijven op het gevaar af om voor een aansteller versleten te worden. Maar ik stel mij niet aan; dit keer nou eens even niet.

Bestrijding van varroa nader bekeken (1)

Henk van der Scheer

Leidraad voor de bestrijding van varroa is de vorig jaar verschenen brochure van Bijen@wur¹. Daarin wordt geadviseerd om met een vast bestrijdingsschema te werken volgens een 'driegangenmenu' verspreid over het jaar, waardoor de varroapopulatie constant klein gehouden wordt. Het principe om eerst de mijtval te tellen en dan te beslissen of bestrijding nodig is, wordt hiermee losgelaten. Enerzijds levert het tellen van mijten op de onderlegger weinig betrouwbare informatie op over de varroapopulatie⁴ en anderzijds is bekend dat de besmetting van varroamijten met virussen toeneemt, de mijten daardoor 'virulenter' worden en de schadedrempel daardoor lager ligt⁵. In de loop der jaren is gebleken dat er steeds minder mijten nodig zijn om een volk te gronde te richten.

Een goed uitgevoerde bestrijding volgens het driegangenmenu geeft de imker de zekerheid dat de volken minimaal last hebben van varroa. Dat biedt bijenvolken de mogelijkheid hun natuurlijke weerstand met succes in te zetten om andere bedreigingen van de gezondheid, zoals kalkbroed, Europees vuilbroed en andere ziekten, aan te kunnen. De term driegangenmenu is een mooi beeld, dat laat zien dat de varroabestrijding een geheel is, verspreid over het jaar. Het nadeel is dat onderscheid wordt gemaakt in voorgerecht, hoofdgerecht en nagerecht en dat suggereert dat het hoofdgerecht het belangrijkste is. Nee, alle drie de gangen zijn belangrijk om het aantal mijten constant laag te houden. Wel is uiteindelijk uw bedrijfsmethode bepalend voor de praktische invulling van het driegangenmenu.

Het voorgerecht

Het voorgerecht is de eerste gang van het menu, dat verdeeld over het jaar wordt gereserveerd om varroa in dat jaar te bestrijden. Een behandeling met oxaalzuur in de winter (december-januari), als er geen broed is, maakt de varroapopulatie zo klein mogelijk voor het komende seizoen. De behandeling verandert op dat moment hoegenaamd niets aan de vitaliteit van de winterbijen en daarmee aan de kans op wintersterfte, maar zorgt ervoor dat het komende seizoen met een 'schone lei' wordt

begonnen. Zo bezien is het 'nagerecht' van het driegangenmenu in de varroabrochure in feite de eerste gang in de jaarcyclus van varroabestrijding. Daarna laat iedere bedrijfsmethode toe om te beginnen met het volgende gerecht: darrenraat verwijderen in de periode april-juli. Overigens is dat verwijderen niet erg effectief: slechts 20-30% van de mijten wordt verwijderd.

foto Bram Cornelissen

Varroamijten op onderlegger

De eerste grote klapper kan pas gemaakt worden in de zwermperiode als u kunstzwermen maakt of de natuur zijn gang laat gaan en zwermen schept.

Broedloze periode

De meeste imkers in ons land passen zwermverhindering toe door kunstzwermen (meestal vegers) te maken. Een klein aantal laat de natuur zijn gang gaan en schept vervolgens de natuurzwermen en er zijn ook imkers die het nog weer anders doen, maar daarover de volgende keer meer.

Als vegers worden gemaakt of zwermen worden geschept, zal er 24 dagen later een broedloze periode zijn ontstaan in de (afgezwermde) hoofdvolken. Op dat moment kan men de varroapopulatie decimeren in die volken door te sproeien met een oplossing van 3% oxaalzuur, zie de brochure. Als het bijenvolk zijn medewerking verleent (maar die kans is niet zo groot), kunt u misschien nog een keer darrenbroed wegsnijden uit het bouwraam, dan heeft u voorlopig geen zorgen meer.

Ook in de veger en de zwerm dienen de varroamijten te worden bestreden. De brochure beveelt aan om te sproeien met een oplossing van 3% oxaalzuur, ook de veger met 3-6 ramen bijen. De aanwezigheid van broed in de veger is geen probleem. De ramen met broed besproeien met oxaalzuur geeft niet of nauwelijks broedschade. De veger moet minstens drie km verderop worden gezet om leegvliegen te voorkomen. Heeft u daar niet de mogelijkheid voor, dan moet de veger een aantal dagen dicht

1	VOORGERECHT	darrenraat verwijderen	maart	april	mei	juni	juli	aug	sept	okt	nov	dec	jan	feb
2a	HOOFDGERECHT	oxaalzuur en zwermverhindering	maart	april	mei	juni	juli	aug	sept	okt	nov	dec	jan	feb
2b		mierenzuur verdampen	maart	april	mei	juni	juli	aug	sept	okt	nov	dec	jan	feb
2c		Thymovar of Apiguard	maart	april	mei	juni	juli	aug	sept	okt	nov	dec	jan	feb
3	NAGERECHT	oxaalzuur druppelen	maart	april	mei	juni	juli	aug	sept	okt	nov	dec	jan	feb

Illustratie D. Loos, bureaucontrapunt.nl

Trefzekere bestrijding volgens een driegangenmenu. Uit: Effectieve bestrijding van varroa, 2010, Bijen@wur

worden gehouden om de kans op leegvliegen te verkleinen. Als de vege gesloten broed mee krijgt, moeten de varroamijten natuurlijk bestreden worden met mierenzuur. Dat doodt ook de mijten in het gesloten broed.

Zekerheid

Speelt u vervolgens op safe, dan bestrijdt u direct na de honingooft (ongeveer half augustus, zo mogelijk vroeger) nog een keer de varroamijten in alle volken, dus zowel in de hoofdvolken als in de vegers en de zwermen. Daarmee 'serveert' u alle gangen van het menu. U hebt dan de keus uit verschillende middelen die allemaal effectief zijn om voldoende vitale winterbijen geboren te laten worden². De timing is cruciaal, omdat de populatie varroamijten geminimaliseerd moet zijn voordat de winterbijen worden geboren. Die winterbijen kunnen lang leven mits ze als pop niet geparasiteerd zijn en na de geboorte goed verzorgd zijn door vitale voedsterbijen.

De monitoring 2010 in Duitsland geeft aan dat een behandeling met Thymovar of mierenzuur-85% direct na de oogst, het beste de wintersterfte voorkwam. Die middelen werden in effectiviteit gevolgd door Apiguard en ApiLifeVar (wat hier niet is toegelaten). De effectiviteit van Bienenwohl en Perizin die hier eveneens niet zijn toegelaten, viel ronduit tegen. Als u tot aan de honingooft alles goed hebt uitgevoerd, zullen er weinig mijten in het broed zitten⁴. Een behandeling met mierenzuur is dan niet strikt noodzakelijk om de laatste mijten in het broed te doden. Ook thymolpreparaten zullen dan voldoende effectief zijn om de varroapopulatie te decimeren waardoor er voldoende vitale winterbijen geboren kunnen worden. Bedenk dat de kans om de laatste mijt in het volk te doden praktisch nihil is; decimeren is voldoende.

'Maximale zekerheid' leidt er toe dat er misschien vaker bestreden wordt dan strikt noodzakelijk is^{1,4}. In de toekomst verandert dat misschien. Als steeds meer mijten ernstig besmet raken met virussen wordt de noodzaak groter om de varroapopulatie het hele jaar door zo klein mogelijk te houden.

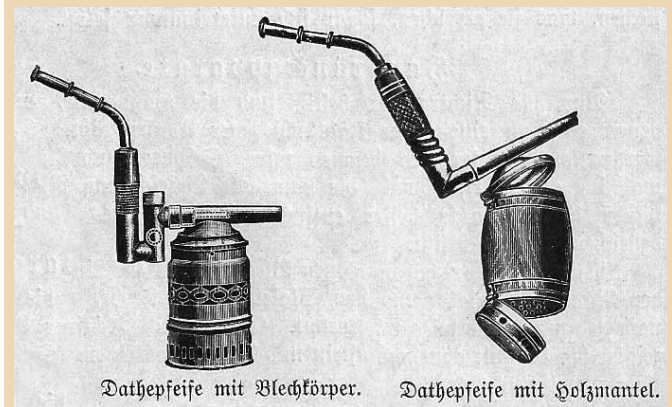
Goede voorlichting is nodig

De praktijk heeft gemiddeld nog steeds met veel verliezen van volken in de winter te maken. Om die trend om te buigen zal het nodige werk verzet moeten worden. Op papier hebben we nu een goede bestrijdingsmethode, maar de praktijk is weerbarstig en het vraagt tijd om alle neuzen dezelfde kant op te krijgen. Zeker nu blijkt dat jaarlijks 87% van de imkers verandert van handelwijze³. Het ziet er naar uit dat wat ziektebestrijding betreft de NBV haar aandacht vooral moet richten op goede voorlichting.

Literatuur

1. Cornelissen, B., Blacquièrre, T. en Steen, S. van der, 2010. Effectieve bestrijding van varroa. Uitgave Stichting DLO, Wageningen.
2. Otten, C., 2010. Milben behandeln lohnt sich. Deutsches Bienen-Journal 18(7): 301.
3. Pisa, L. en Zee, R. van der, 2010. Wintersterfte 2008-2009 en varroa-bestrijding 1. Wat is 'op tijd' bestrijden? Bijenhouden 4(6): 10-11.
4. Scheer, H. van der, 2011. Coördinatoren bijgezondheid bijgepraat. Bijenhouden 5(1): 6-7.
5. Scheer, H. van der en Blacquièrre, T., 2009. De virusstatus van varroamijten geeft de doorslag. Bijenhouden 3(9): 16-17.

Gezien in het Bijenhuis

Dathepijp

Mari van Iersel

De Dathepijp is, net als de blaasbalgberoker, een oud stuk imkergereedschap. Deze pijp gaat al meer dan een eeuw mee. De hierbij afgebeelde pijpen zijn te vinden in Dathes Lehrbuch der Bienenzucht, voor het eerst uitgegeven in 1876. De moderne Dathepijp verschilt in wezen niet van deze oude exemplaren. Het is een prettig stuk gereedschap voor kortdurende werkzaamheden in het bijenvolk. Het grote voordeel van de Dathepijp is dat de imker zijn handen vrij heeft om tegelijk met raampjes bezig te zijn en met een beetje rook het gedrag van de bijen bij te sturen. Hij is in het Bijenhuis in drie uitvoeringen verkrijgbaar: een kleine en een grote van aluminium en een (kleine) luxe uitvoering van messing. Alle drie zijn ze geschikt voor verschillende soorten brandstof.

De pijp wordt tussen de voortanden vastgehouden en dat kan na enige tijd belastend worden voor het gebit. Dat pleit voor de aanschaf van de kleinste en lichtste uitvoering: de kleine van aluminium. Het brandstofreservoir is groot genoeg om de pijp een half uur aan het werk te houden. Na verloop van tijd raakt de kop van de pijp verstopt met verbrandingsresten. De kop van de aluminium uitvoering laat zich prima reinigen door uitkoken in een sodaoplossing of weken in biotex.

Nieuwe DVD te huur bij de NBV

De NBV heeft sinds kort de 20 minuten durende film 'Schiermonnikoog. Het leven van de Carnicabij' in de uitleen. Deze sfeervolle film is samengesteld door de Stichting Station voor de Carnicabijenteelt en ingesproken door de inmiddels overleden Jaap Andringa. In de film is het gehele proces, vanaf het telen van koninginnen via overlarvers in starters tot en met het vervoeren van bevruchte moeren naar de imker, in beeld gebracht.

U kunt de film lenen voor €3,50 (excl. €1,38 porto). Mail naar redactie@bijenhouders.nl of bel Marga Canters, 0317-422 422. De film is ook te koop voor €10,- (excl. porto) bij: J. Holwerda, Gratia Susannastraat 6, 9166 PK Schiermonnikoog, 0519-53 14 78, holwerdajan@knid.nl.

Koninginnenteeltdag 29 januari 2011

Nog een lange weg te gaan naar varroa resistentie

Kees van Heemert en Tineke Brascamp

De studiedag stond dit jaar met vijf sprekers in het teken van varroaresistentie. Aan het begin van de dag stond de voorzitter van de Koninginnenteeltcommissie Jan Dommerholt stil bij het overlijden van Ed Pieterse, oud-voorzitter van Stichting 'De Duurzame Bij'.

Deze stichting werd geboren uit bezorgdheid over de gevolgen voor de bijen van het gebruik van middelen tegen de varroamijt. Ze wil met haar werk bijdragen aan grotere varroaresistentie van de Nederlandse bijenpopulatie. Maar ook andere groepen en groepjes, een aantal in Nederland, houden zich bezig met varroaresistentie; over al deze benaderingen ging deze studiedag. Enkele ervan komen in latere afleveringen van dit blad elk in een afzonderlijk artikel terug. De presentaties van de studiedag zelf zijn terug te zien op www.bijenhouders.nl.

Stichting De Duurzame Bij

Als nieuwe voorzitter van Stichting De Duurzame Bij sprak Marleen Boerjan over recente proeven van de Stichting, met nakomelingen van de Russische Primorskybij. Destijds zijn 12 Primorskykoninginnen, uit een Amerikaans selectieprogramma, in Nederland ingevoerd. De Primorsky is interessant o.a. omdat de werksters met varroa besmet broed effectief uit de raat trekken. De stichting voert nu prestatietoetsen (testen) uit met hulp van een flink aantal medewerkers op diverse standen, al blijkt dat testen in de praktijk niet eenvoudig. Men hoopt in de toekomst varroaresistente hybride volken te selecteren om hieruit koninginnen te telen voor verspreiding binnen Nederland. Binnenkort komt er een bijgewerkte site van 'De Duurzame Bij'.

Werkgroep Vitale bijen

Het doel van deze werkgroep in Laren/Blaricum is om geleidelijk met 'Gooische bijen' door natuurlijke selectie varroaresistente volken te krijgen, met een teelt- en selectiemethode die voor iedere bijenhouder geschikt is. In de proeven wordt geen varroa bestreden en alleen met de grootste volken verdergegaan. Pam van Stratum van de werkgroep beschreef de methode van selecteren op basis van de vitaliteit van de bijen. Alleen volken met tenminste vier straten met bijen gaan de winter in en in het volgende voorjaar moet daarin een darrenraat succesvol worden belegd. In feite berust de methode op competitie in ontwikkelingssnelheid tussen bij en mijt. De groep hoopt met het project, dat in 2009 begon, op den duur voldoende varroaresistentie in de populatie van de vereniging te bereiken. De vooruitgang is tot nu toe zeer beperkt gebleken. Voor informatie over het project zie www.vbbnlarenblaricum.nl

Veredeling voor vitaliteit; AGT

De onderzoeksgroep van Ralph Büchler in Kirchhain (Hessen, D.) startte in 2003 een selectie- en teeltprogramma gericht op het verkrijgen van varroaresistente bijen met goede eigenschappen voor de bijenhouder: het AGT-selectieprogramma (AGT=Arbeitsgemeinschaft Toleranzucht). Dit nadat in experimenten in Frankrijk en Zweden was gevonden dat na langdurig niet-behandelen de weinige overlevers varroaresistentie bezitten. Deze eigenschap komt dus van nature in de populatie voor.

In het AGT-programma is bewust gekozen voor de carnica-bij omdat de Duitse imkers hun eigen type bijen willen blijven gebruiken, met als extra: resistentie tegen varroa.

Wil een dergelijk selectieprogramma iets opleveren, dan is een testpopulatiegrootte van meer dan 1000 bijenvolken noodzakelijk, o.a. in verband met het gevaar van inteelt. Om dat aantal te realiseren is een organisatie opgezet van samenwerkende imkers, de AGT. Alle volken worden op dezelfde manier getest, zusterkoninginnen staan op meerdere standen en de teeltwaardes worden centraal geschat via Beebreed (zie hierna). Het beste teeltmateriaal wordt uitgewisseld en als darrenvolken ingezet op een aantal bevruchtungsstations.

De AGT hanteert twee selectiestappen. Eerst een pre-selectie, waarbij van een groot aantal volken o.a. kenmerken voor varroaresistentie en honingopbrengst gemeten worden. De finale selectie (zonder varroabestrijding) loopt voor de teeltvolken via overleving gedurende de winter; de darrenvolken worden op speciale tolerantiebevruchtungsstations blootgesteld aan extra infectiedruk. Te kleine teeltvolken en volken met meer dan 10% varroa doen verder niet meer mee, om te voorkomen dat andere volken besmet worden.

Voor meer informatie zie www.toleranzucht.de.

Betere bijen met Beebreed

Beebreed is een Duits programma voor de computergesteunde erfelijke waardering van de prestaties van grote aantallen bijenvolken. De uitkomsten zijn voor iedereen te raadplegen via internet. Als inleiding op zijn onderwerp ging Pim Brascamp van Wageningen Universiteit in op de begrippen selectie en veredeling zelf. Met mooie illustraties werd getoond hoe na 15.000 jaar co-evolutie van mens en wolf, in een paar eeuwen uit die wolf door mensenkeuze een grote verscheidenheid aan hondenrassen is voortgekomen. Ook bij honingbijen kan door natuurlijke selectie of menselijke teeltkeuze iets worden bereikt. Om een aantal redenen zal vooruitgang altijd langzaam gaan, bijvoorbeeld omdat rekening moet worden gehouden met inteelt: één generatie te scherp selecteren en je bent voorgoed veel genetische variatie kwijt.

Jongste Nederlandse imker?

Jan Bruurs

Op maandag 8 november jl. ontving de 11-jarige Bram Lely van wethouder Zandee van Borsele als één van de 10 geslaagden van de basiscursus Bijhouden in Zeeland (boven de Westerschelde) zijn diploma. Daarmee is Bram wellicht de jongste gediplomeerde imker in Nederland.

Hij volgde de cursus samen met zijn moeder. Ook Bram heeft moeten ervaren dat bijen soms knap lastig kunnen zijn. Zijn bijenkap was wat aan de grote kant omdat er geen kinderuitvoering van bestaat. Zo kon het gebeuren dat hij zomaar op zijn voorhoofd gestoken werd. De dag daarna was zijn gezicht helemaal opgezwollen en kon hij bijna niets meer zien. Maar: "Ik ben niet bang om gestoken te worden en als het wel gebeurt, moet je gewoon doorzetten", was Brams laconieke reactie. Inmiddels heeft hij samen met zijn moeder twee bijenvolken ingewinterd. In Segebergerkasten, want voor hem zijn houten spaarkasten te zwaar om mee te werken. Zo zie je maar, hoewel de praktijk soms anders doet vermoeden, worden nog altijd jonge mensen door het 'bijenvirus' besmet. Bram en natuurlijk ook zijn moeder wensen we nog heel veel plezier bij het uitoefenen van hun nieuwe hobby.

foto's Anja Winderhoud

Ralph Büchler

Beebreed berekent elk jaar in februari per ouderdier (koninginnen, darren(groot)moeders) de erfelijke aanleg ('teelt-waarde') voor honingopbrengst, zachtaardigheid, raatvastheid, zwermneiging en varroaresistentie. Ook kan de sitebezoeker met Beebreed tevoren uitrekenen wat de inteelt zou zijn in het volk dat uit een bepaalde paring voort zal komen. Het programma levert een informatiedienst, de gebruiker kiest, en selecteert daarmee wat hij belangrijk vindt. Voor verdere informatie zie www.beebreed.nl.

Natuurlijke selectie op varroaresistentie

Tjeerd Blacquièr van PRI-bijen@wur deed als laatste spreker verslag van het project van bijen@wur waarbij het doel is om na een aantal generaties zonder varroabestrijding of andere ingrepen, te komen tot een varroaresistente populatie. Uitgegaan is van bijenmateriaal van het Zweedse eiland Gotland, waar al enkele jaren eerder vele bijenlijnen vanuit een aantal Europese landen waren geïntroduceerd. Na enkele generaties zonder behandeling bleek daar een kleine populatie over te zijn die de varroa redelijk kon weerstaan. Bijen@wur is in 2005 met haar proef begonnen. Na vallen en opstaan is de conclusie dat na vijf jaren nog veel varroa in de volken zit, maar dat ze het nog wel redelijk doen. Zie ook de site www.bijen.wur.nl

Resistentie of tolerantie

Het woord 'resistent' in 'resistente volken' maakt duidelijk dat dergelijke volken betere weerstandsmechanismen bezitten dan 'normaal'. Ook de term tolerantie komen we wel tegen: de bijen verdragen de varroa (wat ze kunnen doordat ze er voldoende weerstand tegen bieden). O.a. Büchler lijkt beide termen zonder onderscheid te gebruiken. Ook in het Engelse taalgebied komen we naast 'varroa resistance', 'varroa tolerance' tegen. Wij gebruiken in dit artikel 'resistentie'. Het zal duidelijk zijn dat er ook bij resistentie gradaties bestaan, van 'volledig ongevoelig' tot 'een beetje minder vatbaar'.

Ontmoetingsdag bestuivingsimkers

Kees van Heemert

Op 15 januari jl. werd in Wageningen voor de derde maal een studiedag georganiseerd voor imkers die zich met insectenbestuiving bezighouden. Voorzitter Joep Verhaegh leidde de dag in en stelde de sprekers en de commissieleden voor. Doelstelling van de commissie is om aandacht te vragen voor de bestuivende insecten waaronder honingbijen. Allereerst vanwege de maatschappelijk rol van de imker met zijn bestuivingsvolken en ten tweede voor het promoten van dit belang bij de overheden en het agrarische bedrijfsleven.

De activiteiten die de commissie ontplooit zijn: het vaststellen van de bestuivingsvergoeding, voorlichting geven aan de pers, het opleiden van nieuwe bestuivingsimkers en het organiseren van studiedagen. Het belang van bestuiving door insecten voor de economie werd nog eens toegelicht met de cijfers die al regelmatig eerder in de pers verschenen. Opgemerkt werd dat dracht op het platteland marginaal is en dat de biodiversiteit in natuurgebieden afneemt, dus alle aandacht blijft nodig om het voedselaanbod in drachtgebieden ook voor bestuivingsvolken te garanderen.

Bijen in bedekte teelten

Christ Smeekens, oud-medewerker van toenmalig PPO-bijen en tevens van de voorlichtingsdienst van wat toen het ministerie van LNV was, gaf een lezing over het gebruik van bijen in bedekte teelten. Daarin gaf hij ook tips: waarop moet gelet worden om een optimale bestuiving te krijgen bij de gewassen onder glas of in tunnels. Hij zal hierover komend jaar in Bijenhouden schrijven.

Bedrijfsimkerij

Ad Braat, bedrijfs- en bestuivingsimker van Nunhems Zaden, beschreef het bedrijf en het belang van de bijen en andere bestuivende insecten voor de zaadproductie. Er zijn nieuwe onderzoekscentra, vooral in Azië, die zijn opgericht met als voornaamste doel het veredelen van groentegewassen voor de lokale markt. In Azië worden veel groenten gegeten zodat de aanwezigheid van Nunhem, dat veel groentegewassen veredelt, voor de hand ligt. Een paar honderd volken op het bedrijf in Haelen (Midden-Limburg) kunnen aan de wensen van de veredelaars voor kruisingsproeven en voor de zaadproductie voldoen. Eigen volken en een eigen bijenspecialist op bestuivingsgebied bleken van cruciaal belang te zijn, vooral voor de toename van de hybride teelten en van het aantal kleine zaadproducties. Naast bijen worden ook *Osmia*'s en vliegen gebruikt en in mindere mate hommenvolken. Voor een aantal zaadproducties zoals bij de prei worden combinaties van vliegen en honingbijen ingezet.

Waar gaat het bij de bestuivingsimker in dit bedrijf vooral om? Ten eerste: gezonde bijen met een goed broednest. Vooral open broed zwengelt het haalgedrag van de bijen aan. Ten tweede is de aandacht voor het gewas belangrijk. De imker moet de fase van de bloei en de behoefte aan bestuiving goed volgen, om daarop aansluitend de hoeveelheid bestuivers te bepalen. Ten

derde is de tijd van het jaar een factor die aandacht vraagt. De imker zal bijtijds de in bloei komende planten in de tunnels of de kassen moeten kunnen voorzien van de juiste bestuivers. Of het bloembezoek goed en effectief verloopt, is vooral een ervaringskwestie. Het luisteren naar de vliegende bijen geeft al een eerste indruk en het gedrag op de vliegplank voegt daar informatie aan toe. Daarbij is ook het schatten van het aantal bijen per m², in relatie tot het aantal bloemen per m², een indicatie voor het goede verloop van de bestuiving.

Workshop 16 januari 2010

Johan Calis deed verslag van de workshop die vorig jaar gehouden werd. Onderwerp van de workshop was: hoe kan de honingbij als bestuivend insect in land- en tuinbouw beter worden gepromoot?

Als individuele imker is de PR het meest gediend bij: netheid, uitstraling, kwaliteit, vakmanschap, stiptheid en goede prijsafspraken.

Ook collectief kunnen de bestuivingsimkers van zich laten horen, door bijvoorbeeld via het agrarisch onderwijs het onderwerp op de agenda te zetten, gezamenlijk naar het fruit te reizen, teeltgroepen uit te nodigen, info naar de vakbladen en via het web te sturen, vraag en aanbod meer op elkaar af te stemmen en PR te voeren via LTO en de NBV.

Een heel aardige tip was om producten waarbij bijen een bestuivingsrol gespeeld hebben, te voorzien van een logo met een bij erop.

Workshop 15 januari 2011

Tijdens deze workshop discussieerden de aanwezigen over het inrichten van bijenstanden. Bestuivingimkers beschikken meestal over grote aantallen bijenvolken. De achtertuin is dan vaak te klein. Bovendien geven grotere concentraties volken in de bebouwde kom makkelijk overlast door bijenpoep. De imker is als een boer zonder land. Geschikte plekken in het buitengebied zijn van particulieren, overheidsinstellingen of natuurbe-

foto C. van Heemert

Dr. Asperges spreekt over de rol van honingbijen, solitaire bijen en hommels bij de bestuiving van wilde flora

schermingsorganisaties. De vragen gingen dan ook over: hoe krijgen we de beschikking over standplaatsen? De aanwezigen werden ingedeeld in tien groepen en kregen de volgende drie vragen voorgelegd:

Vraag 1. (Inventarisatie)

Wie is de eigenaar van de grond waar uw bijen staan als ze niet worden verhuurd voor bestuiving? Probeer een lijst te maken die aflopend in belangrijkheid is. Beschrijf met steekwoorden de relatie met de desbetreffende eigenaar.

Een keuze uit de antwoorden op vraag 1: gemeente, begraafplaats, fruitteler, agrariër (achter lege varkensstal), rioolzuiveringsinstallatie, steenfabriek en particulier terrein (landgoed). Denk ook aan NME-centra en waterschappen. Die bieden soms goede mogelijkheden tot plaatsing.

Een eigen netwerk is belangrijk om bekendheid te krijgen. Door je contacten in de buurt lukt het nog wel eens om bij een dorps- of buurtgenoot je bijen te plaatsen. Een praktisch punt is: houdt afstand tot eigen woning beperkt. Een idee is ook het bedenken van nieuwe natuurontwikkelingsprojecten. Een ander idee dat genoemd werd: lease kasten aan particulieren, zie www.gastvrijvoordebij.nl (netwerk over Nederland).

Vraag 2. (Bijen in natuurgebieden)

Hoe denkt u over het permanent plaatsen van bijenvolken in natuurgebieden in de tijd dat de volken niet verhuurd worden? Bediscussieer mogelijkheden/maatregelen/acties om meer bijenstanden in natuurgebieden in te richten.

Antwoorden op vraag 2: Biedt tegenprestatie aan (deelname/presentatie op opendag), bereikbaarheid is belangrijk en een ander aandachtspunt is om niet teveel volken bijeen te zetten (hobbyisten met een paar volkjes maken meer kans). Is er wel voldoende dracht? Is er kans op verstoring?

Vraag 3. (Benutten drachtmogelijkheden)

Ondervindt u problemen met het (tijdelijk) plaatsen van volken in natuurgebieden?

Is er geen toegang, hoe los je dit dan praktisch op?

Antwoorden op vraag 3: slagbomen zijn soms een probleem, veroorzaakt geen overlast (val niet op), gebruik altijd de term wilde bijen (honingbijen zijn ook wild en dragen ook bij aan biodiversiteit), wijs op het bevorderen/ondersteunen van de biodiversiteit van planten (overleg), natuurbeheerorganisaties verschillen in hun beleid ten aanzien van het plaatsen van volken; vaak per terrein verschillend en denk aan de mogelijke concurrentie met andere bijen (ga aan de rand van een natuurgebied staan).

Rol insectenbestuivers in wilde flora

In het middagprogramma sprak de dr. Asperges uit België (gastmedewerker Universiteit van Hasselt) over de rol die honingbijen, solitaire bijen en hommels spelen bij de bestuiving van wilde flora en hun bijdragen daardoor aan het herstel van de biodiversiteit. Door de vele mooie plaatjes en zijn geestige wijze van spreken werd het een mooie voordracht. Veel zaken passeerden de revue. Over de bijdrage aan de biodiversiteit door gespecialiseerde (oligolectische) bijen, zoals de heggerankbij, de knautiabij en boerenwormkruidbij, had hij zo zijn twijfels. Als een insect teveel specialistische eisen stelt dan is er een grote

kans op verdwijnen: "Zorg dat je als insect vliegt op veel soorten bloemen", zo vertelde hij. Een andere duidelijke uitspraak was: "Concurrentie komt door te weinig bloemen; bij voldoende bloemen is er geen concurrentie". Van belang is een goed vegetatiebeheer. Grassen en struiken geven problemen voor grondbewonende insecten. Die vinden daardoor minder nestgelegenheid. Vervolgens liet Asperges diverse gevallen de revue passeren waarbij naar zijn mening het vegetatiebeheer nogal eens te wensen overliet: te vroeg maaien, te veel herbiciden spuiten (langs spoorbanen) en exotische drachtplanten verwijderen bijvoorbeeld. Met resultaten van onderzoek toonde hij aan dat er met de juiste maatregelen veel te winnen valt. Zo krijgt hij EU-subsidie voor onderzoek naar het tegengaan van het afspoelen van de grond door agrarisch gebruik in een ruilverkavelingsgebied. Over imkers merkte de spreker nog op dat men in België ondernemer is bij meer dan 25 volken en geregistreerd dient te staan.

Netwerken

Deze ontmoetingsdag was nuttig, met veel gelegenheid voor het oppoetsen van ieders netwerk en om nieuwe kennis op te doen. In de wandelgangen werd het geluid vernomen dat voor een volgend jaar aandacht voor openheid van imkers naar elkaar met het oog op kennisuitwisseling een goede zaak zou zijn. Dit zou het niveau van de bijenhouders kunnen opkrikken, zoals dat bijvoorbeeld in de tuinbouw middels de tuinbouwstudieclubs ook gebeurt. Verder is er behoefte aan meer kennis op het gebied van het vermeerderen van volken om op tijd over voldoende goede bestuivingsvolken te beschikken.

Advertentie

Imkerij De Werkbij
HONING - EDUCATIE - HANDEL

Professionele imkerij en groothandel
Toekomstgericht. Met grote liefde voor het vak van de imker. Onze imkervakhandel ontwikkelt, doet onderzoek en deelt kennis.

Alles voor de imker
Bijenkasten, berokkers, kleding; noem maar op! Oogsten, alingeren, afvullen; alles wat u als imker nodig heeft hebben wij in huis.
Ook in onze webwinkel: www.dewerkbij.nl

Vakkundig en persoonlijk advies
Met vele jaren ervaring in de imkerij, geven wij u graag deskundig advies. Maatwerk!

Glaswerk
Ons uitgebreide assortiment glaswerk al bekeken? Zeer voordelig. Ook voor jam-makerijen.

Noordelijke Meentsteeg 18
3911 SE RHENEN
0317 - 612942

Hoofdweg 33
8166 AC EMST
bel Rhenen

info@dewerkbij.nl
www.dewerkbij.nl

Vijandige overname of fusie?

In het American Bee Journal van december 2010 vertelt dr. Wyatt Magnum over wel zeer bijzonder gedrag van een bijenzwerm. Op 11 Augustus 2009 rond 16.00 uur trof de imker een zwerm van onbekende oorsprong aan op zijn onderzoeksstand. De zwerm had enige tijd in een boom gehangen maar in plaats van te vertrekken landde de zwerm op de steunbalken waarop de onderzoekskasten stonden. En volkomen onverwacht kroop de zwerm in een kast waarin een gemiddeld sterk en moergoed volk huisde. De imker legde de gebeurtenis vast op foto's, de vijandige overname was binnen 20 minuten gerealiseerd.

Daarna opende hij de kast (een top-bar hive) en vond dat beide koninginnen in een 'bal' van bijen werden vastgehouden, de invasiekoningin op de bodem en de residerende koningin in het broednest. De identiteit van de bijen kon hij niet onderscheiden, dus welke bijen welke koningin bewaakten was onduidelijk. Verder werd er gevochten op sommige plaatsen in de kast. De volgende dag vond hij een handvol dode werksters maar geen dode koningin. De dag erna lagen er nog een paar dode werksters maar geen dode koningin. Op dag drie lagen er geen dode werksters meer maar wel een dode koningin, de oorspronkelijke moeder. Bij opening van de kast vond de imker een volstrekt normaal gedrag in de kolonie alsof het hier niet ging om een vreemde koningin, terwijl dat voor een groot deel van de bijen in de kast toch zeker zo moest zijn. De nieuwe koningin is het afgelopen jaar niet gaan zwermen en het volk verkeert in goede welstand. Dit overnamegedrag is wel bekend van zwermen geafricaniseerde bijen, die dan bijenvolken van Europese oorsprong overnemen, maar bij bijen van Europese origine is dit gedrag zeer uitzonderlijk. Wat de reikwijdte van deze bevinding is, is vooralsnog onduidelijk. Een augustuszwerm maakt meestal weinig kans goed de winter door te komen. Dit is een wel heel creatieve oplossing.

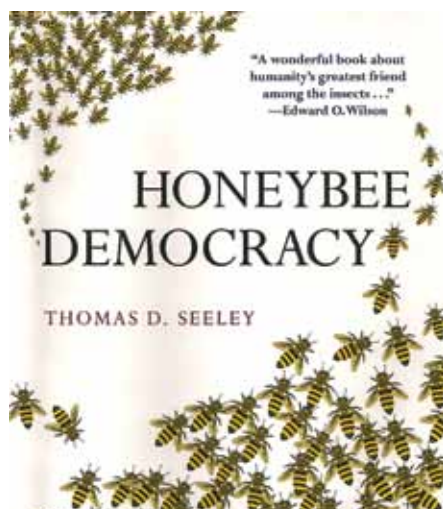
American Bee Journal december 2010

Sociale intelligentie, iets voor imkers?

Van de hand van Thomas D. Seeley is een boek verschenen over zwermgedrag: 'Honeybee Democracy'. Het is een uitgebreid verslag van zijn jarenlange zoektocht

Ardine Korevaar

naar de besluitvorming bij honingbijen. In Bijenhouden, augustus 2010, is Theo Elzenga uitgebreid ingegaan op de bevindingen van Seeley e.a. over de beslissingsprocedures in een zwerm bij het vinden van een nieuw onderkomen. Seeley kwam tot zijn onderzoek door zijn verwondering over het sociaal intelligente gedrag van een zwerm insecten die zonder leiding tot een adequate beslissing komt.

Vier principes Over intelligent groepsge-
drag gaat het ook in het boek 'The Smart
Swarm' (De Slimme Zwerm) van Peter
Miller, redacteur van National Geographic
Magazine. Zich baserend op wetenschap-
pelijke studies naar het gedrag van kud-
des, zwermen en scholen werkt Miller een
aantal principes uit waardoor op zichzelf
niet bijzonder intelligente dieren, zoals
mieren, bijen, spreeuwen en vissen, tot
intelligente groepsgebedingen in staat
zijn, die de mogelijkheden van het indi-
vidu ver overstijgen.

Het eerste principe is zelforganisatie op
basis van decentrale besluitvorming,
gespreide probleemoplossing en meer-
voudige interacties. Denk bijvoorbeeld aan
broedzorg bij bijen.

Het tweede principe berust op diversiteit
aan kennis, gevolgd door vreedzame
competitie, waarin de keuzemogelijkhe-
den worden beperkt tot uiteindelijk een
beslissing volgt. Vergelijk het proces bij
de verkennerbijen van een zwerm, die
aanvankelijk diverse nieuwe nestplaatsen
promoten waarna de plaats die uiteinde-
lijk de meeste aanhang krijgt, wint.

Het derde principe is indirecte samenwer-
king. Individuen zorgen elk voor kleine
toevoegingen aan een gezamenlijke struc-
tuur, zoals bij het bouwen van bijendraat of

foto: Fred Meijer

een mierenhoop.

Het vierde principe is zich aanpassende
nabootsing, waarbij communicatie, coördi-
natie en het kopiëren van gedrag kan
leiden tot bijzonder groepsge-
drag. Denk aan een vlucht spreeuwen of de korte tijd
voor take-off van een bijenzwerm waarbij
in de gestructureerde chaos steeds meer
bijen zich luid zoemend opwarmen.
De schrijvers destilleren uit het diergedrag
verschillende lessen voor mensen en hun
groepsge-
drag. Maar wat bij deze dieren
ten enen male ontbreekt, is de individuele
geldingsdrang en het is de vraag of men-
sen die eigenschap voldoende willen tem-
men ten gunste van de groep.

*Honeybee Democracy Thomas D. Seeley,
Princeton University Press, 2010, 280 pg.
ISBN: 978-1-4008-3595-9 €26,99 (amazon.
com \$19,97 excl bezorging) ook verkrijg-
baar als e-book.*

*The Smart Swarm Peter Miller, Penguin
Group, 2010, 304 pg. ISBN 9781583333907
ook verkrijgbaar als e-book €23,99.*

Waterkwaliteit moet verbeteren

Met enige regelmaat verschijnen in het
nieuws berichten over de ernstige vervui-
ling van het oppervlaktewater met imida-
cloprid (en andere neonicotinen), vooral
in het westen van ons land. Die vervui-
ling overschrijdt in belangrijke mate de
milieunorm die daarvoor staat. Gebleken
is dat vooral het 'spuien' van afvalwater
(recirculatiewater) uit de kassen op het
oppervlaktewater aan die vervuiling
debet is. In dat water zitten voedings-
stoffen en gewasbeschermingsmiddelen
en die hopen zich op bij hergebruik.
Verversen van het kaswater is nodig als het

Dom is beautiful

Rik Oldeven

Als tijdens of na afloop van een lezing over bijvoorbeeld bijen het auditorium de gelegenheid krijgt vragen te stellen, is er altijd wel één onder het gehoor die zijn/haar vraag inleidt met: "Het is misschien wel een domme vraag, maar ...". Heerlijk! Het is óf een slimme vraag verpakt in valse bescheidenheid óf een vraag waaruit blijkt dat de steller ervan niet bij machte bleek uit de verstrekte informatie onmiddellijk de juiste conclusie te trekken. In het eerste geval kun je als spreker eens lekker uitpakken, want je weet natuurlijk altijd meer dan je ter plekke te berde brengt. In het tweede geval kun je je publiek gedetailleerder de misschien wel onvolledig verstrekte informatie alsnog inpeperen. Daarmee bedien je dan ook meteen diegenen die niet het lef hadden ook deze domme vraag te stellen en daar nu van meeprofiteren. Domme vragen komen altijd van pas. Ze sympathiseren.

zoutgehalte, met name dat van natrium, te hoog wordt en de planten daardoor slechter gaan groeien. Daartoe loost de teler met enige regelmaat het recirculatiewater op het oppervlaktewater. Er wordt onderzoek gedaan om aan die zogeheten emissie van gewasbeschermingsmiddelen naar het oppervlaktewater een einde te maken. In het Westland draait het Polderproject Woudse Droogmakerij. In dit project zorgen glastuinders zelf voor de verbetering van de waterkwaliteit. Wageningen Universiteit, het Hoogheemraadschap van Delfland en chemiebedrijf Bayer ondersteunen het project. De bedoeling is dat de kennis van het project zal worden ingezet om landelijk de emissie in de glastuinbouw in 2027 tot nul te reduceren. Die datum blijkt veel te ver weg. Een aantal toelatings van neonicotinen voor gebruik in kasteelten moet in 2013 opnieuw worden beoordeeld. Duidelijk is dat er geen verlenging komt als er in 2013 geen zicht is op een drastische vermindering van de vervuiling richting de MTR-norm voor oppervlaktewater. Op 3 november 2010 tijdens het rondetafelgesprek van de Vaste commissie voor Economische Zaken, Landbouw en Innovatie van de Tweede Kamer (zie het decembernummer van Bijenhouden 2010) gaf de vertegenwoordiger van LTO-Nederland aan dat zijns inziens de vervuilingproblematiek in 2013 wel opgelost zou zijn. De onderzoekers van het Polderproject Woudse Droogmakerijen denken daar anders over. Kortom: 2013 wordt een cruciaal jaar voor de kwaliteit van het oppervlaktewater in het westen van ons land.

Nefytobulletin 4, 2010

Vergeleken met de honingbij is de hommelmelk een domoor. De hommelmelkoningin moet het aanvankelijk helemaal alleen uitzoeken: een nest vinden, cellen bouwen, proviand halen, eieren leggen en die met haar koninklijk lijf uitbroeden. Toch meer een Assepoester, denk ik dan. Na verloop van tijd komen er dan wat handen bij en kan ma hommelmelk gevoeglijk thuis blijven. Totdat er darren moeten komen. Tegen die tijd gaan haar hofdames moeilijk doen. Ze kunnen als leggende werksters – malle moeren, zeg maar – ook darren produceren. En dat willen ze graag, ja zelfs met geweld. Ze komen in opstand tegen hun eigen moeder, jakkeren en peigeren haar af, plukken haar kaal en verjagen haar of steken haar dood. Niks verloren muiltje. Helemaal op het eind wordt haar nest door de wasmotten ingesponnen en leeggevreten. Domme hommelmelk. Maar ook sympathiek, want meelijwekkend. In staat zijn medelijden op te brengen geeft de mens een goed gevoel. Je wordt er gelukkiger van.

Foto van de maand

foto's redactie

Sinds 6 juni 2010 staat deze Bzz-halte in het Belmontepark in Wageningen. Hij markeert een fraai wildebijenhotel, geschonken door een groep natuervoedingswinkels en praktisch uitgevoerd door plaatselijke (honing) bijenhouders. Ook de informatie op de halte werd door een van hen verzorgd. Het Bijenhuis maakte dit fraaie project mede mogelijk door werk-, opslag- en vergaderruimte voor de makers ter beschikking te stellen.

'Aanvullende' biologische en chemische middelen in bijenvolken

Zonder is gezonder!

Kees van Heemert

In een bijenwoning leven bijen en broed als levende have tussen en in raten van eigengemaakte was. Om aan voedsel te komen gaan de haalbijen eropuit om nectar als energiebron en stuifmeel als bron van eiwitten, vetten, mineralen, vitaminen e.d. te halen. Verder wordt water verzameld voor de verwerking van het voedsel en voor de airco. Ook wordt propolis als kitstof en ter bescherming tegen ziekteverwekkers opgehaald. Feitelijk kunnen de bijenvolken met het binnenhalen van deze vier stoffen alle functies verrichten om het volk in stand te houden en om zich te vermenigvuldigen.

Een gezond bijenvolk in een kast verkeert in een natuurlijk evenwicht. Met de bovengenoemde stoffen die de kast in gaan wordt biomassa, honing en was geproduceerd. De biomassa, nieuwe generaties bijen, verdwijnt mettertijd in de vorm van oude haalbijen buiten de kast en een deel vertrekt als zwerm met een deel van de honing. Een klein deel van de biomassa verdwijnt ook als ontlasting. Het volk stelt zich dus in op het binnenkomen van het voedsel en water en op het weer; alles functioneert naar behoren als het goed is. Daarom is de vraag interessant waarom bijenhouders bewust bepaalde middelen in de kast toepassen en het risico lopen het evenwicht te verstoren. Enerzijds geven we hoog op van het bijenvolk als een wonder van de natuur en anderzijds menen we het bijenvolk te moeten ondersteunen.

Meer is beter?

Het is bij bijen niet anders dan bij mensen: gezond en voldoende eten met inachtneming van de 'schijf van vijf' zorgt voor goede groei, vitaliteit en gezondheid. Dus wat is er dan nog extra nodig om tot grotere prestaties van de bijen of betere preventie en onderdrukking van ziekten te komen?

Helaas kruipt het bloed waar het niet gaan kan. Voor sommige bijenhouders is het verleidelijk om in zee te gaan met middelen die de bijen vitaler en resistent tegen ziekten zouden maken, net als

vergelijkbare middelen dat bij mensen zouden doen. Immers, we kennen de advertenties voor omega-3-vetzuren, yakult, selenium, eiwitdrankjes, kruidenmengsels, etc. om jong te blijven, voor betere sportprestaties en meer vitaliteit. Orthomoleculaire-voedingstherapieën worden aangeprezen ter voorkoming van ziekten. En dan praten we nog niet over de riskante dopingmiddelen die sporters tot topprestaties moeten brengen. Duidelijk is dat voor de meeste mensen met een normale gezondheid een gevarieerd menu het beste en ook het goedkoopste is. Uiteraard gelden er uitzonderingen voor bepaalde groepen mensen die vanwege hun leeftijd, gezondheidsproblemen of sporteisen bepaalde preparaten met extra vitaminen of mineralen nodig hebben. Zo is het ook met de bijen. Als een bijenvolk goed groeit en wanneer we bijen houden volgens de regels, zou gebruik van biologische en chemische preparaten als aanvulling op het normale dieet niet nodig moeten zijn. In het geval van zeer lastige en moeilijk te bestrijden ziekten zoals varroa, hebben we te maken met een andere situatie waarbij niets doen hoogstwaarschijnlijk het einde van een bijenvolk inhoudt. Dus de varroa moeten we bestrijden voor de bestwil van de bijen én ten dienste van de imker die zijn volken niet kwijt wil, maar daarmee geeft deze de bijen ook niet de kans het probleem zelf op te lossen.

Aanvullende middelen

Hierna wordt een beeld gegeven van de middelen waarvan je hoort of leest dat ze in de bijenhouderij gebruikt worden. Het is geen uitputtend overzicht maar geeft toch een aardig beeld van de praktijk. Zo vinden we middelen van biologische oorsprong in de volgende categorieën: etherische oliën, micro-organismen, plantenextracten, stuifmeelvervangingsmiddelen en suikerproducten. De groep van chemische middelen die als diergeneesmiddelen worden gebruikt bestaat uit: antibiotica, organische zuren en andere synthetische diergeneesmiddelen.

foto Astrid Schoots

Etherische oliën

Etherische oliën zijn vluchtige stoffen die voorkomen in planten. De belangrijkste voor de bijenhouderij is thymolie of thymol, een (toegelaten) middel voor de bestrijding van varroa. Op basis van uitgebreid onderzoek is vastgesteld dat van de etherische oliën deze olie het meest effectief is tegen varroa en tegelijk voor de bijen het minst schadelijk. Oliën uit 'wintergreen' (*Gaultheria procumbens*), kruidnagel, kaneel, citroengras of combinaties daarvan opgelost in suikerwater ('Honey-Bee-Healthy') worden vaak als effectieve middelen tegen bijenziekten in het algemeen aangeprezen. Goede wetenschappelijke onderbouwing is er echter niet.

Micro-organismen

Wat de micro-organismen betreft, hebben we recentelijk kunnen lezen dat geclaimd wordt dat een bepaalde mix van *Lactobacillus*, *Saccharomyces* en *Candida*-soorten met de namen Habeetat en Beetricious, de natuurlijke weerstand van het broed en de bijen bevordert. Deze handelsproducten zijn gebaseerd op een groep van bacteriën, schimmels en gisten die Effectieve Micro-organismen (EM) genoemd worden. De EM-technologie komt uit de koker van de Japanse tuinbouwkundige professor T. Higa. Hij heeft die over de gehele wereld gepromoot. In eerste instantie was ze bedoeld om de vruchtbaarheid van de grond te verbeteren en om het gehalte aan organische stof te verhogen, waardoor de plantengroei wordt bevordert. Daarna werd geclaimd dat deze producten ziekten en plagen in de landbouw en veehouderij konden onderdrukken. Overtuigende bewijzen voor de werking ontbreken. Overigens zijn er in de darmflora van de honingbij en hommels bepaalde typen van *Lactobacillus* (melkzuurbacteriën) die meehelpen bij de voedselvertering. Bijen

foto Frans Gielen

maken dus in hun maag hun eigen biologische hulpstoffen (probiotica), waardoor geen Yakult-achtige middeltjes voor de bijen nodig zijn.

Tot slot is nog op te merken dat tot tien jaar geleden in de Nederlandse bijenhouderij een bacteriepreparaat tegen de wasmot gebruikt werd, gebaseerd op *Bacillus thuringiensis*. Dat kan als een biologisch bestrijdingsmiddel beschouwd worden. Onder de naam Mellonex is dit middel in een aantal landen nog toegelaten, maar niet meer in Nederland. In Engeland kwamen we het product B401 (Certan) van Vita Europe tegen. Zo'n middel is effectief, maar met hygiënische maatregelen is wasmot ook goed onder de duim te houden.

Plantenstoffen

Kamille- en muntthee zijn voorbeelden van plantextracten die door suikersiroop gemengd worden in de veronderstelling dat die daardoor beter wordt opgenomen. Hiervoor is geen onderbouwing te vinden. Van boerenwormkruid wordt beweerd dat door bladeren onder de dekplank te leggen varroa bestreden kan worden. Bladeren en schillen van de walnoot zouden dezelfde werking hebben. Oost-Indische kers dat voor de bijenkasten groeit, zou eveneens de varroamijt afschrikken. Interessant om hier te vermelden is het gebruik van tabak voor het beroken tijdens de kastcontrole. Tabak afkomstig van *Nicotianum*-plantensoorten bevat de toxische stof nicotine. Bij het met behulp van rook verzamelen van de honingramen wordt nicotine voor een deel in de honing opgenomen; deze praktijk wordt beginners dan ook afgeraden als 'not done'. Ook de bijen worden bij gebruik van tabak blootgesteld aan de nicotine, dat een natuurlijk insecticide is. Een neutraal kruidenmengsel, dat in het Bijenhuis te koop is, werkt net zo goed als tabak en kan bij het beroken risicoloos worden gebruikt. Wie weet gaat het met

tabak dezelfde weg op als met FABI-spray, dat ook een toxische stof bevat, maar niet meer te koop is in het Bijenhuis.

Stuifmeelvervangingsmiddelen

Stuifmeelvervangingsmiddelen zoals Bee-pro en Feed-bee, beschreven in het oktobernummer 2010 van dit blad, zijn eigenlijk redmiddelen die werken bij eiwittekorten. Als een volk voldoende dracht in de omgeving heeft is extra eiwitvoeding niet nodig. Alleen voor het oppeppen van kleine volken en bij tekorten bij bestuivingsvolken in kassen is dergelijke aanvullende voeding van belang.

Suikerproducten

Ook al is het voeren van suiker aan bijenvolken na de honingooft als inwintering een normale handeling, toch is het voor de bijen een product dat in feite afwijkt van de nectar die ze van de bloemen gehaald hebben en van de daarvan gemaakte honing. Er zijn vele variaties op het thema suiker; de bijen moeten het er maar mee doen. We weten dat ze geen nadeel ondervinden van suikerproducten voor menselijke consumptie en dat die redelijke vervangers zijn van nectar en honing. Uiteraard moet er dan geen te hoog gehalte aan HMF in de suikeroplossing zitten, zoals vorig jaar bij invertsuikersiroop van een Belgische leverancier werd vastgesteld.

Voorbeelden van veel gebruikte suikerproducten naast invertsuikersiroopen zijn: honingsuikerdeeg, suikerdegen als Apifonda en Fondabee en zetmeelstroop met een relatief hoog fructosegehalte (HFCS-55). Het product Vitafeed Gold, dat uit bietsuiker en melasse bestaat en rijk is aan natuurlijk salicylzuur, vermeldt op het etiket 'protecting bees'. Het pretendeert bijen te beschermen tegen nosema, wat me een claim lijkt die niet kan worden waargemaakt.

In het verleden kregen bijenvolken opgeloste suiker met daaraan toegevoegd octosan, een blauwe kleurstof die voor de mens bitter smaakt. Dat was nog in de tijd dat de bijenhouderij goedkoop accijnsvrije bijensuiker kon kopen die daarom voor menselijke consumptie ongeschikt was gemaakt. Eerder werd daarvoor wel paprikapoeder of peper gebruikt. Met dergelijke toevoegingen worden bijen tegenwoordig niet meer geconfronteerd...

Antibiotica en organische zuren

Antibiotica

Het is bekend dat er in verschillende landen met een grote honingproductie antibiotica worden toegepast om Amerikaans vuilbroed te voorkomen. Er wordt veel met terramycine gewerkt en in de Amerikaanse bijenbladen wordt er volop voor geadverteerd. Een paar jaar geleden bevatte uit China geïmporteerde honing te veel chlooramfenicol. Op basis van analyses van honingmonsters is gebleken dat honing uit onze omringende landen soms het antibioticum streptomycine bevat. Dat wordt soms gebruikt tegen bacterievuur in peren en appels en het is niet uit te sluiten dat residuen van streptomycine in de honing terecht komen. Verder wordt in veel landen het gebruik van fumagilline (Fumudil-B) als middel tegen nosema gepromoot. In Europa zijn antibiotica echter verboden

Organische zuren

We kennen mierenzuur, oxaalzuur en melkzuur in het kader van varroabestrijding. Om varroa goed te bestrijden zijn deze zuren of combinaties naast tijmoliehoudende middelen van groot belang. De mogelijk geringe negatieve werking op de bijen zelf weegt op tegen het bestrijdende effect op de mijten. Maar bestrijding in welke vorm dan ook is altijd een belasting.

Synthetische diergeneesmiddelen die in ons land hier en daar nog gebruikt worden zijn o.a. fluvalinaat (Apistan), coumaphos (Perizine) en amitraz. Apistan is de enige die nog is toegelaten. Deze middelen dus niet gebruiken; er zijn goedwerkende, bijenvriendelijke middelen die weinig residuen achterlaten en de honingkwaliteit niet benadelen.

Tot slot nog een opmerking over het gebruik van kunstraat. We moeten zeker kunnen zijn van de zuiverheid van de grondstof voor de kunstraat waarop het bijenvolk haar raten uitbouwt. Immers onzuiverheden zoals residuen van ongewenste middelen zullen na ophoping in de was invloed op de gezondheid van het volk hebben.

Houd de toepasselijke slogan van Eva Crane in gedachten: "Bijen kun je niet houden, je mag ze houden". Een bijenvolk moet het in principe zelf doen en de imker springt slechts bij als dat nodig is.

Aardbei 3

Aardbeien kunnen niet zonder bestuivers

In principe is iedere aardbeibloem in staat om zichzelf te bestuiven en te bevruchten. Wel is het nodig dat het stuifmeel door de wind of insecten op de stempels wordt gebracht. Een goede bestuiving is noodzakelijk voor het krijgen van goed gevormde, volledig uitgegroeide vruchten. In bedekte teelten valt de wind weg en wordt vrijwel altijd gebruik gemaakt van bijen.

Aardbeien hebben een tweetakkig scherm als bloeiwijze. De topbloem van iedere bloeiwijze is het grootst en bloeit het eerst. Bij de volgende bloemen neemt de grootte af in de volgorde waarin ze opengaan. De grootste bloemen hebben de grootste bloembodem en de meeste stampers. De ontwikkeling van meeldraden en stampers bij de eerste respectievelijk de laatste bloemen kan verschillen. Vooral in bedekte teelten valt dat op. Dat hangt samen met de toenemende lichtintensiteit. De eerste bloemen hebben vaak slecht ontwikkelde meeldraden met weinig of geen stuifmeel. De laatste bloemen hebben in het algemeen veel en goed stuifmeel. Toch zetten deze bloemen soms geen vrucht doordat de stampers onvruchtbaar zijn.

Bestuiving en bevruchting

Bestuiving is noodzakelijk voor een economisch rendabele teelt. Er wordt echter nogal verschillend gedacht over het aandeel van insecten in de bestuiving bij aardbeien. Zo schatten Simoens en anderen

(2003) het aandeel op 80%, maar Asperges (2009) meent op grond van onderzoek in de Verenigde Staten dat het aandeel van de insecten in de bestuiving maar 30% bedraagt. Wel zouden honingbijen daarin het leeuwendeel leveren, namelijk 80% van de bestuivende insecten.

Na de bestuiving en bevruchting ontstaat uit iedere stamper een dopvruchtje. Het gedeelte van de bloembodem dat onder een vruchtje ligt, zwelt op. Als er geen of een onvolledige bevruchting plaats vindt, zwelt de bloembodem niet of slechts plaatselijk op en ontstaan er geen, dan wel misvormde vruchten. Voor het verkrijgen van gave vruchten is een goede vruchtzetting noodzakelijk. De grootte van die vruchten wordt bepaald door het aantal stampers per bloem.

Plantkundig is de aardbei een schijnvrucht. Ze bestaat namelijk voor het grootste deel uit een opgezwollen bloembodem. De eigenlijke vruchtjes zijn de zaadjes ('pitjes') op die bloembodem.

Plaatsen van bijenvolken

In een rendabele teelt telt iedere goede vrucht. Vandaar dat veel aardbeientelers volken huren voor de bestuiving. Geadviseerd wordt om bij open teelten twee volken per hectare te plaatsen.

Voor teelten onder glas en plastic was het advies één volk per 1500 m². Vroeger werd dan een zesramertje ingezet. Die handelwijze stamt waarschijnlijk uit de tijd van de Aalstermethode. Zo'n zes-

ramertje komt in het voorjaar na een lange bloeiperiode echter gegarandeerd leeg terug als je het volk niet regelmatig bijvoert. Neem dus een volk in een tienramer dat tenminste acht ramen bezet en liefst zes ramen broed heeft. Dan heb je er geen omkijken naar en komen de volken na acht weken voldoende sterk terug om weer uit te groeien tot volwaardige volken. Aardbeibloemen worden door bijen namelijk wel goed bezocht, maar dit levert geen overschot op voor het bijenvolk. Bijenvolken ontwikkelen zich niet op aardbei; aardbei is een matige drachtplant.

Met de komst van hogere kassen, waarin de bijen goed boven het gewas kunnen vliegen, kan een volk gemakkelijk een groter gewasoppervlak bevlagen. Daarbij wordt al gedacht aan één volk per ha kas. Bij die 'dichtheden' kan de imker ook beter concurreren met commerciële aanbieders van hommenvolken.

Voor een optimale bestuiving moeten de bijenkasten altijd in de kas of plastic tunnel worden geplaatst en niet half erbuiten. Ze kunnen meteen aan het begin van de bloei worden gebracht. Het doodvliegen tegen het glas kan voor een groot deel worden voorkomen door de bijenvolken 's avonds in de kas te plaatsen. Open dan niet meteen de kassen, maar wacht een minuut of tien. Dan kunnen de bijen tot rust komen en daarna zijn ze minder agressief en kunnen ze rustig invliegen. Door de bijenkasten in

Bestuiving bij vollegrondsaardbeien

Hommenvolk als bestuiver in een kasteelt

Bijenvolk als bestuiver in kasteelt

Honingbij bestuift aardbeibloem in kasteelt

de schaduw te plaatsen loopt de temperatuur niet te hoog op. In het voor- en najaar is het belangrijk dat het vlieggaat naar het zuiden staat. Dan worden de bijen 's morgens vroeger geactiveerd door het zonlicht.

In kassen kan men volken het beste plaatsen op gelijke hoogte of boven het gewas. Dan kunnen de bijen zich goed oriënteren. Plaats de volken niet bij CO₂-leidingen. Bij CO₂-waarden boven 0,25% raken bijen en hommels versuft. Dat kan gebeuren als tunnels of kassen worden verwarmd met hete-luchtkachels. Tegenwoordig wordt het gewas in kassen en tunnels van veel vocht voorzien via bevloeiing of druppelen. Een extra bak met water plaatsen, zoals vroeger werd aanbevolen, is dan niet nodig.

Plaatsing vroeg in het jaar

Bij sommige bedekte aardbeiteelten moeten eind januari al volken worden geplaatst. Die hebben dan weinig broed. Gewoonlijk zitten er op dat tijdstip in goed behandelde volken voldoende winterbijen die het karwei wel kunnen klaren. Deze bestuivingsvolken doen het gewoonlijk uitstekend. De bijen kunnen in die tijd alleen in de kas vliegen omdat de ramen gesloten blijven. Ze kunnen dus enkel foerageren op de aardbeien. Dat betekent een eenzijdig aanbod van te weinig stuifmeel en heel weinig of geen nectar. Aardbeien produceren namelijk amper nectar en in het vroege voorjaar is dat helemaal minimaal. Het ras Sonata, met een wat betere nectarproductie, is een uitzondering op deze regel. Als het volk goed was ingewinterd, is die situatie geen probleem. Anders moet rekening

worden gehouden met tijdige vervanging van de volken of moeten ingezette volken worden bijgevoerd. Doe je dat niet, dan raakt de koningin van de leg en gaat het volk na drie tot vier weken snel achteruit. Bijvoeren kan door er ramen met honing/suiker en stuifmeel uit andere volken in te hangen.

Hommels

Nogal wat telers plaatsen ook hommels in de kas, met name in het voor- en najaar. Door het donkere weer vliegen bijen in die tijd meestal maar gedurende een beperkte periode. Hommels beginnen eerder en gaan langer door. In tegenstelling tot bijen blijven hommels ook op al bestoven bloemen vliegen. Daardoor kan overbevlieving optreden met als gevolg beschadiging van bloeddelen en kan de teler voor een deel kromme vruchten oogsten. Minder hommelsvolken plaatsen of de hommels tijdelijk opsluiten is dan de oplossing.

De bestuivingsimker

De imker die zijn volken verhuurt voor de bestuiving van aardbeien, moet ook aan de volgende zaken denken. Hij moet altijd kunnen beschikken over reservevolken. Daaruit kan hij voer halen om de bestuivingsvolken te versterken en ook kan hij ze inzetten als een reeds geplaatst volk onvoldoende actief blijkt. Overigens kan dat laatste ook komen door omstandigheden buiten het volk. Zo hadden indertijd sommige bestrijdingsmiddelen een afstotende (repellent) werking. Er zijn gevallen bekend waarbij de veenbalen (= plastic zakken gevuld met veen als substraat) met Vydate (oxa-

myl) waren behandeld tegen aaltjes en de bijen vervolgens niet op het gewas dat geplant was op die veenbalen, wilden vliegen. Van recente datum is de afstotende werking bekend van bepaalde neonicotinen, met name imidacloprid. Niet voor niets staat in het standpunt van de NBV over neonicotinen in het juli-augustus-nummer 2009 van Bijenhouden de aanbeveling om geen bestuivingsvolken te plaatsen in bedekte teelten waarin imidacloprid wordt gebruikt. Een andere reden waarom bijen soms niet willen vliegen komt door het samenklonteren van stuifmeel bij zeer hoge luchtvochtigheid. Lagere luchtvochtigheid is dan de oplossing.

Soms moet een teler spuiten met gewasbeschermingsmiddelen die giftig zijn voor bijen. De bijen moeten dan tijdelijk uit de kas. Plaatsing in een koelcel is in dat geval de beste optie. De bijenvolken kunnen hier zeker 48 uur verblijven.

Literatuur: www.bijenhouders.nl > tijdschriften > aanvullende informatie > maart

De bij

*Kat en hond
parkiet, konijn
maar ook de bij
staat in de rij
van 'huisdier' zijn
't Vernuftig volk, met
veertig-, vijftigduizend
grootdeels vrouwen (!)
in één kast
vervaardigt vlijtig
heel de zomer door
wat d' imker oogst
dat zoete, pure
goudgeel goed
dat honing heet
In ruil daarvoor
geeft hij hen voer
de winter in
Ze houden dan
al brommend rust
totdat de zon hen
bij tien graad
opnieuw
tot actie wakker kust*

Marian van der Scheer

Met z'n tweeën in de holle boom?

Ardine Korevaar

Na de voorjaarsinspectie worden in de praktijk regelmatig volken verenigd om sterke volken voor de voorjaarsdracht en/of bestuiving te krijgen. In de periode tot half april, (beter eerder dan later, maar het moet wel warmer dan 12°C zijn), kunnen volken probleemloos verenigd worden. Meestal wordt het uitblijven van gevechten bij vereniging in het voorjaar toegeschreven aan het feit dat de bijen door het wintervoer min of meer dezelfde nestgeur hebben en er nog geen geslachtsrijpe darren zijn.

Het is de vraag of dit een houdbare theorie is. Wanneer je twee volken in een nieuwe kast plaatst en de broedramen om en om hangt wordt er niet gevochten en hoeven de bijen niet aan elkaars geur te wennen, ongeacht in welke periode van het seizoen je deze methode toepast. Een verklaring zou kunnen zijn dat door allebei de volken uit elkaar te halen, de verdediging niet gealarmeerd wordt. Er is immers geen 'eigen' volk meer en geen eigen broednest dat verdediging behoeft.

Te klein

Wanneer je vaststelt dat een volk te zwak of te klein de winter is uitgekomen (<4 ramen bezet en/of <2 ramen broed) moet je beoordelen of het volk voor vereniging in aanmerking komt. Hoe sterk is het volk de winter ingegaan? Was het een late zwerm/aflegger waarvan je niet kunt verwachten dat het nu al groot is? Is het volk gezond? Bij het klein blijven van een volk ligt ziekte natuurlijk altijd voor de hand. Let vooral op het broed. Hebben de larven een mooie witte kleur, zitten er geen gaatjes in de deksels van het gesloten broed? Ruikt het gezond? Zijn er bijen met gekreukelde vleugels? Bij verdenking van besmetting nooit verenigen! Houd in het achterhoofd dat niet alle ziekten goed traceerbaar zijn. Het risico van ziekte doet een aantal imkers besluiten om zwakke volken sowieso niet te verenigen. Of alleen met elkaar. Andere imkers verenigen uit principe liever niet omdat het zoveel onrust in de volken teweeg brengt. De hele organisatie en taakverdeling binnen het

volk moet bij vereniging opnieuw geregeld worden. Ook zijn er imkers die gezonde kleine volken gebruiken om grote volken in de loop van mei te 'aderlaten', d.w.z. ramen met gesloten broed uit de grote volken worden bij de kleinere gehangen om de zwerm drift van de grote volken uit te stellen, waardoor alle partijen prima in staat zijn honing te halen. Naast de beoordeling op ziekten moet je je bij een klein volk afvragen of de moeder goed is. Is er werksterbroed? Of zijn er eierleggende werksters (meerdere eitjes per cel)? Haal een darrenbroedige moeder altijd uit het volk alvorens te verenigen, je wilt geen risico lopen dat ze een goede moeder om zeep helpt.

Vereniging van hele volken zal vaak de werkdruk en met name de broedzorg van de werksters verlichten. Mogelijk ontstaat er zelfs een overschot aan werksters die dan nectar kunnen gaan halen. Minder broedzorg = langer leven = een groter volk.

Zwerm drift

Maar verenigen kan ook zwermstemming bevorderen. Door volledige samenvoeging neemt het aantal haalbijen toe maar ook het broednest wordt veel groter en na enige dagen worden hier massaal jonge bijen uit geboren. Met één koningin die eitjes legt en feromoon afgeeft, zorgt deze aanwas van voedselbijen door de grote bijendichtheid voor een moeilijker verspreiding van het koninginnenferomoon, wat de zwerm drift bevordert. Met deze overwegingen in het achterhoofd kunnen volken op verschillende manieren bij elkaar gezet worden:

Methoden van vereniging

Volken versterken door samenvoegen. Tot half april kunnen gezonde broedramen met opzettende bijen uit verschillende volken zonder hevige gevechten worden bijeengevoegd. Je kunt bij het verenigen een nieuwe kast neerzetten tussen twee te verenigen volken in. Hang de ramen van de twee volken om en om. Voerramen

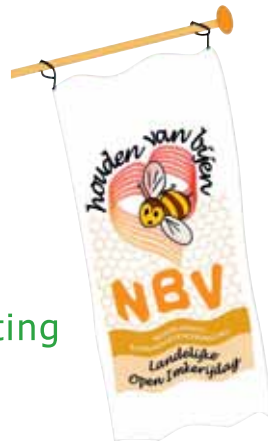
tekening Bertus Wieringa

naast het broednest hangen. Vervang oude en beschimmelde ramen door kunst-raat. In geval er twee broedkamers nodig zijn: in de onderste bak komt overwegend gesloten broed, in de bovenste open broed. De imker kan kiezen welke moeder meegaat of de keuze aan de bijen laten. **De koningin vervangen.** Heb je geen vertrouwen in de legcapaciteit van de moeder, dan kan ze vervangen worden. Introduceer de nieuwe koningin met minstens twee ramen 'eigen' broed en bijen. Hang deze midden in het nest. Laat de andere bijen van het 'opgedeelde' volk afvliegen. **Vlieg bijen laten afvliegen.** Zet de kast van het volk dat opgedeeld wordt buiten de stand. De vlieg bijen van het verplaatste volk vliegen af en verdelen zich over de kasten die naast de oorspronkelijke standplaats staan. De versterkte volken zwermen niet sneller (behalve als deze operatie samenvalt met een drachtpauze) omdat de vlieg bijen vooral veel buiten zijn en het koninginnenferomoon niet zo verdunnen, zodat de zwermneiging niet wordt gestimuleerd. Het afgevoegen volk kan dienen als reservevolk. Controleer de voedselvoorraad in dit volk want het duurt even voor hier weer voldoende haalbijen aanwezig zijn. *Met dank aan alle adviseurs, het forum en imkerpedia.*

Uit de imkergemeenschap

Thema tweede Landelijke Open Imkerijdag

Bijen en vlinders

Frank Moens

In het weekend van 9 en 10 juli vindt de tweede Landelijke Open Imkerijdag plaats. Vorig jaar was het een groot succes en ook dit jaar hopen we veel bezoekers naar onze bijenstallen te lokken. Het gaat dit jaar om bijen en vlinders, een thema dat velen zal aanspreken. De Vlinderstichting verleent medewerking en levert materiaal voor in het actiepakket. Samen met de Vlinderstichting hopen we deze dagen een groot publiek te bereiken.

Bijen en vlinders hebben gemeen dat het boeiende insecten zijn, beide hebben het moeilijk en beide kunnen worden geholpen met het verbeteren van drachtmogelijkheden. Zo kunnen we de noodzaak van drachtplanten voor nectarafhankelijke insecten extra onder de aandacht van het publiek brengen.

Voor de promotie komen ook ditmaal actiepakketten beschikbaar: Een volledig pakket bestaat uit: banier, folders (ook van de Vlinderstichting), een vlinderzoekkaart, zaaizaad en het voorlichtingsnummer van de NBV. Dit pakket zal €13,50 kosten. Alleen een banier kost €10,-. Een pakket zonder banier kost €3,50. Verzendkosten bedragen €6,75, de pakketten kunnen ook wor-

den afgehaald in het Bijenhuis.

Let op! Alleen via de website bijenhouders.nl kunt u zich aanmelden en de pakketten bestellen. Telefonisch en/of in het Bijenhuis bestellen is niet mogelijk.

Op bijenhouders.nl kunt u ook informatie vinden en posters en dergelijke downloaden om in uw omgeving te verspreiden.

De NBV zal in samenwerking met de Vlinderstichting proberen landelijke publiciteit te genereren. Deelnemende imkers zullen op lokaal en regionaal gebied zelf voor publiciteit moeten zorgen. Hiervoor kan men denken aan de regionale bladen, maar ook internet, kabelkrant, sociale media als twitter e.d. kunnen helpen. Denk ook aan regionale televisie en radio. Begin op tijd met het benaderen van de media.

Er zijn in Nederland enkele vlindertuinen, samenwerking hiermee zou mooi kunnen zijn op deze dag(en).

Korte berichten

20ste Apisticus-dag 2011 in Münster

Van een spontane Belgische correspondent (Germain van Deursen)

Wij waren er welgeteld met zeven uit Vlaanderen. De anderen zijn blijkbaar nog in wintertros. En... die weten toch al alles!

De Nederlanders: in veel grotere getale aanwezig.

De Luxemburgers waren met een bus gekomen. "Betaald door Brussel!", zoals zij het noemen.

De Duitsers: massaal aanwezig.

Prachtige zalen en lokalen waar de lezingen en work-shops plaatsvonden: geen stoel bleef er onbezet.

Toegang: prijzig voor wie niet geruime tijd op voorhand aange-meld was.

71 Standhouders in de Backhalle, Speicherstadt, An den Speichern 10, 48147 Münster. Je kon er 's zondags op de koppen lopen!

19 lezingen en/of workshops op 2 dagen!

Leuk 'Begleitprogramm' (für Begleitpersonen).

Nu reeds aanmelden voor 2012.

Landelijke Open Imkerijdag 2010

foto Evert van Leeuwen

Nederlanders op de Apisticusdag 2011

foto Germain van Deursen

Agenda ALV

zaterdag 9 april 2011

De Algemene Ledenvergadering wordt gehouden op zaterdag 9 april 2011 in Hof van Wageningen, Lawickse Allee 11 te Wageningen, van 10 uur tot 12.30 uur. Vanaf 09.30 u ontvangst met koffie.

- 1 Opening door de voorzitter, Jan Dommerholt
- 2 Notulen ALV 24 april 2010
- 3 Mededelingen en ingekomen stukken
 - a Floriade
- 4 Jaarverslag 2010
- 5 Financiële stukken (*Vragen over de financiële jaarstukken dienen uiterlijk 14 dagen voor de vergadering schriftelijk te worden ingediend bij het secretariaat.*)
 - a Bespreking jaarrekening 2010
 - b Verslag kascommissie 2010
 - c Vaststellen jaarrekening
 - d Decharge verlenen aan het bestuur
 - e (Her)benoeming kascommissie
- 6 Beleidsplan 2011 tot 2015
- 7 Activiteitenplan 2011
- 8 Begroting 2012
- 9 Contributieverhoging
- 10 Verkiezingen hoofdbestuur.
 - a Aftredend zijn Jan Dommerholt en Henk Zomerdijk, zij stellen zich herkiesbaar.
 - b Er blijft dus nog één vacature niet ingevuld.
- 11 Pauze
- 12 Onderscheidingen
- 13 Landelijke Open Imkerijdag en Vlinderstichting
- 14 Rondvraag. Bij voorkeur vragen schriftelijk indienen tijdens de pauze.
- 15 Sluiting om 12.30 u.

Middagprogramma

Vanaf 13.00 u kunt u in het Bijenhuis te Wageningen lunchen. Een lunchpakket à €5,- kunt u reserveren: t 0317-422 422, e redactie@bijenhouders.nl.

Om 14.00 u zullen Sjef van der Steen van Bijen@wur en Romée van der Zee van de NCB hun programma BIJ-1 presenteren. Wij hopen u hiervoor weer te mogen begroeten in de Hof van Wageningen. De middag zal uiterlijk om 16.00 u worden afgesloten.

Verslag ALV 24-4-2010

Gerda Bogaards

Aandacht voor bijensterfte

In 2009 was er veel aandacht voor de bijensterfte. Ons Deltaplan en de visie van Bijen@wur hebben de aandacht van LNV. De minister heeft 1 miljoen incl. BTW voor nader onderzoek vrijgemaakt. Dit onderzoek is inmiddels opgestart. Voor onderwijs en voorlichting was helaas minder geld beschikbaar. Door de heer Van der Sluijs is een volkspetitie 'Stop de bijensterfte' opgesteld, waarin om een moratorium op neonicotinen wordt gevraagd. Wij onderschrijven deze petitie, maar hebben een genuanceerdere mening over het moratorium op neonicotinen in land- en tuinbouw. Dit is de minister gemeld en ook in Bijenhouden gepubliceerd.

In opdracht van minister Verburg heeft Alterra (Wageningen UR) het rapport 'De betekenis van openbaar groen voor bijen' gemaakt. Dit is belangrijk voor gemeenten en groenbeheerders. Weinig gemeenten hebben beleid ten aanzien van groenbeheer voor honingbijen en insecten. Aan gemeenten en ook aan onze afdelingen is dit rapport toegestuurd. We hebben gemerkt dat er kritiek is op de in het rapport aanbevolen planten. Arie Koster heeft nu een eigen rapport gemaakt en dat ook aan minister en gemeenten gestuurd. Zo komt de kennis het land door.

Jaap Molenaar, initiatiefnemer van de volkspetitie, heeft de Bijenstichting opgericht om aandacht te vragen voor de moeilijke omstandigheden van de insecten en de honingbij. Als eerste moeten neonicotinen de wereld uit. Het hoofdbestuur gaat in gesprek met de Bijenstichting omdat we dezelfde belangen nastreven.

In het afgelopen jaar heeft de commissie Bijenteeltonderwijs, met name Kees de Vries, veel aandacht geschonken aan bijengezondheid. Er is een cursusboek uitgekomen, waarvoor veel belangstelling is.

ANBI en SBBI

De NBV bezit de ANBI-status (Algemeen Nut Beogende Instelling). Wij hoeven over schenkingen aan ons geen belasting te betalen. In 2010 zijn de regels veranderd. Een ANBI moet nu meer dan 90% (was eerst 50%) gericht zijn op het algemeen nut. De vereniging is weer aangemeld als ANBI. Het is nu ook mogelijk om als

Sociaal Belang Beogende Instelling (SBBI) te worden erkend. Ook dan zijn er vrijstellingen van erf- en schenkingsbelasting. Afdelingen doen er goed aan tijdig met een notaris te bekijken of zij ook ANBI of SBBI zijn. Dit geldt alleen voor verenigingen met notariële statuten.

Open Imkerijdagen

Het HB steunt het initiatief van de afdeling Driebergen/Doorn: de Landelijke Open Imkerijdag. Hiermee vragen we landelijk aandacht voor het bijhouden, met in 2010 als thema: Biodiversiteit. Iedereen kan meedoen: de hobby-imker, maar ook de grote imker. De organisatie is gemakkelijk. Wij willen dergelijke open dagen landelijk goed neerzetten, ieder jaar in het tweede weekend van juli. Er komt een pakket met een vlag, infobladen, zakjes zaad en het PR-blad.

Financiën

Er waren financiële tegenvallers, maar ook meevallers. Na een daling stijgt het ledenaantal weer. Maar liefst 492 deelnemers volgden een beginnerscursus. De jaarrekening wordt met applaus vastgesteld en het bestuur wordt decharge verleend. Onze liquiditeitspositie is nog voldoende, maar er mag niet verder worden ingeteerd. Het bestuur heeft daarom besloten pas op de plaats te maken. De begrotingen over 2010 en 2011 zijn bijgesteld. Er is uitgegaan van de inkomsten en uitgaven over 2009, met bijstelling waar dat nodig en mogelijk is. De vergadering stemt in met de aangepaste begroting voor 2010 en de begroting voor 2011, inclusief de voorgestelde contributie voor 2011 van €45,-.

Bestuurswisselingen

Aftredend en herkiesbaar zijn Rob Nijman, Nico Rovers en Marcel Simon. Secretaris Rob Nijman stelt zich na twee periodes beschikbaar voor een derde. De herbenoeming vindt plaats met applaus. Marcel Simon was vorig jaar aftredend en heeft toen aangegeven nog een jaar te willen meedraaien. De voorzitter bedankt hem voor zijn langdurige grote inzet. Nico Rovers was drie jaar penningmeester, in financieel moeilijke jaren. Marcel en Nico krijgen bloemen en applaus. Voor de vacature Nico Rovers stelt het bestuur Bert Willigenburg voor. Bert wordt penningmeester.

Voor de vacature Verhaegh (vorig jaar afgetreden) wordt voorgesteld Rik Snoek. Rik en Bert worden met applaus benoemd tot HB-leden. Er is nu nog een vacature. Het HB gaat voor een vrouwelijke kandidaat.

Onderscheidingen

Mensen die zich verdienstelijk hebben gemaakt buiten de eigen kring kunnen in aanmerking komen voor een erekorfje. De twee genomineerden zijn:

- Kees Dieckmann, in het Bijenhuis een bekende figuur. Kees heeft zijn hele werkzame leven bij de papierfabriek in Renkum gewerkt. Hij was daar hoofd van de afdeling Mechanisch Onderhoud. Kees werd al vroeg imker en is lang secretaris van afdeling Renkum geweest. Onder de toenmalige bedrijfsleider, de heer Van der Weert, is Kees als oproepvrijwilliger begonnen voor het onderhoud van de machines van de wasproductie en de denaturatie van suiker. Tevens heeft hij in 1970 meegeholpen aan de verhuizing van het Bijenhuis naar de Grintweg. Hij is nog steeds vrijwilliger bij de wasproductie en al die afstandsrepen die u bij het Bijenhuis koopt heeft hij gestanst. Kees krijgt het erekorfje in kleine kring overhandigd.
- Ko Zoet, de imker van Terschelling. U hebt allen 28 jaar kunnen genieten van zijn artikelen in het maandblad. In het januari-nummer verscheen zijn laatste column. In 1993 heeft Ko voor zijn bijdragen tot dan toe al een erekorfje gekregen, zodat wij hem op andere wijze nogmaals bedanken. Helaas kon ook hij niet aanwezig zijn.

Lidmaatschap vereniging

Helaas zijn er afdelingen die leden hebben die geen NBV-lid zijn. Hierdoor ondermijnt u een groot goed. Wij zijn een vereniging van mensen, die verstand hebben van bijen en doen alle moeite om deze kennis door te geven. Werk niet mee aan het ondergraven van de georganiseerde imkerij door mensen buiten het verenigingsverband in je afdelingen op te nemen.

Slechte suiker

Bepaalde suiker uit België bleek dodelijk voor bijen. Het gaat waarschijnlijk om één partij, op sommige plaatsen was niets aan de hand. Dirk Brugman zal zich namens de NBV inspannen voor gedupeerde leden en als spreekbuis naar de producent fungeren.

Dit verslag moet nog goedgekeurd worden.

Nieuws uit HB-verslagen in Bijenhouden

Het HB heeft besloten u voortaan haar verslagen verkort in ons blad aan te bieden. Het is er zich van bewust dat in de notulen zaken staan waarvan de achtergrond voor de lezer misschien niet helemaal duidelijk is. Hopelijk wordt dit in de toekomst beter door het besprokene in de HB-vergaderingen ook hier aan u door te geven. De HB-leden staan open voor uw kritiek, vragen en aanvullingen. De communicatie kan er alleen maar beter door worden. Daarnaast zullen HB-leden beschouwende artikelen schrijven, zodat NBV-ers meer idee krijgen van de denk- en werkwijze van hun hoofdbestuurleden. Ook dat is een manier om hen beter te leren kennen.

Nieuws uit het HB (januari 2011)

Afscheid

“In de laatste week van december 2010 ontvingen wij de overlijdensberichten van Wieb Top, auteur van het boek ‘Honderd jaar imkeren, Geschiedenis van de Vereniging tot Bevordering der Bijenteelt in Nederland 1897-1997’ en van Ed Pieterse, oud-voorzitter van de stichting ‘De Duurzame Bij’. Enkel van ons hebben hun uitvaart bijgewoond.”

Onderwijs en Epi-pen

“De leraren Bijenteeltonderwijs krijgen opnieuw de notitie Onderwijs van januari 2009 toegestuurd, maar dan met aanvullingen. Hierin wordt de procedure voor tegemoetkoming in de opleidingskosten ‘Leraar Bijenteelt-A’ beschreven. Verder wordt erin vermeld dat deelnemers aan de basis cursus Bijenhouden gedurende het jaar van de cursus gratis lid van de NBV zijn. Dit geldt dan alleen voor mensen die nog niet ingeschreven staan als lid en er kan maar eenmaal van de regeling gebruik worden gemaakt. Daarnaast hebben we besloten dat iedere leraar van een cursus Bijenhouden in het bezit zou moeten zijn van een Epi-pen. De werkzame stof in een Epi-Pen is adrenaline, een lichaamseigen stof die vaatvernauwend werkt. Artsen schrijven dit middel voor bij een levensbedreigende acute allergie die door een bijensteek kan ontstaan. We houden u op de hoogte over de verkrijgbaarheid van deze Epi-Pen.”

NBV

NEDERLANDSE
BIJENHOUDERSVERENIGING

VERENIGINGSNIEUWS

Jaargang:

5

maart 2011

Contacten met verwante organisaties

“In het kader van het jaar van de Biodiversiteit (2010) heeft de NBV haar medewerking toegezegd aan het project ‘Landschapsveiling’ van Triple E. Triple E (Driemaal E) staat voor Economie, Ecologie, Ervaring. Zie Bijenhouden november 2010.

Triple E bereidt de publicatie voor van het boek ‘Land van melk en honing’ en heeft de stichting Reinwater (voorlichting aan scholen over schoon water) overgenomen, zie de site van Triple E, www.tripleee.nl. In het kader van de B&B Campagne (ofwel de European Business & Biodiversity Campaign), uitvloeisel van 2010 Jaar van de Biodiversiteit, is een folder uitgegeven waarin managers worden oproepen hun bedrijf te koppelen aan inspanningen voor behoud van biodiversiteit. Kijk voor meer informatie op www.business-biodiversity.eu. Als HB dragen we dit streven een warm hart toe en we adviseren de managers onder ons eraan mee te werken. Contact met de Vlinderstichting heeft tot de volgende afspraken geleid:

- de Landelijke Open Imkerijdag 2011 staat in het teken van bijen en vlinders;
- we gaan elkaars producten verkopen, het Bijenhuis bijvoorbeeld het boekje ‘Vlinders in de tuin’;
- we zullen wederzijdse verwijzingen op onze website zetten en artikelen schrijven in elkaars blad;

Familieberichten

Precies voor het afsluiten van het jaar 2010 op 31 december hebben we afscheid moeten nemen van ons zeer gewaardeerd medelid de heer

H. LEMPENS

in de leeftijd van 78 jaar.

De heer Lempens was 20 jaar medebestuurder van onze vereniging en bijna evenveel jaren verzorgde hij ons afdelingsdepot. Zijn stiptheid in alles sierde hem. De laatste jaren liet zijn gezondheid de wensen over, ofschoon zijn heengaan toch iedereen verraste. Wij zijn hem dankbaar voor wat hij voor onze vereniging betekende, en wensen zijn vrouw Dora en de kinderen veel sterkte toe om dit verlies een plaats te geven.

Leden en bestuur

Imkervereniging St. Ambrosius

Op 9 februari 2011 is, op bijna 80-jarige leeftijd overleden ons lid

OTTO DE KAT

Otto was al geruime tijd ziek. Veel oudere leden van onze vereniging en van onze landelijke vereniging kennen Otto als een echte 'bijenman'. Van zijn hand is het boekje: 'Het Bijenjaar, handreiking voor beginnend imkeren'. Het is geschreven op verzoek van de VBBN en in het voorjaar van 1974 uitgegeven. Vele jaren was hij redactielid van het maandblad Bijenteelt, in de volksmond het 'Groentje' genoemd, en heeft hij samen met onder anderen Joop Beetsma menig Groentje in elkaar geplakt en gecorrigeerd.

In onze vereniging was hij een graag gezien lid en heeft enige tijd deel uitgemaakt van ons bestuur. Hij coördineerde voor de afdeling onder andere het reizen met de bijenvolken naar het fruit en het koolzaad.

Als leraar van een scholengemeenschap in Amstelveen betrok hij ook de leerlingen bij het bijhouden.

Wij wensen zijn familie veel sterkte toe.

Leden en bestuur

NBV afdeling Amstelland

• een afvaardiging van de Vlinderstichting wil meedoen aan de acties met Triple E."

Contributie en beleidsplan

"Gezien de aspiraties van de NBV is het noodzakelijk de contributie te verhogen. Op de ALV zal een voorstel worden gepresenteerd. We zien dit jaar af van een beleidsplan. De NBV zal zich eerst oriënteren op de te kiezen richting: landbouw of natuur.

Wat verwacht men van de NBV en wat is de mening van onze leden?"

Registratie van standen per afdeling

"Uit het land is een vraag gekomen over registratie van imkers om verwaarlozing van volken tegen te kunnen gaan. Omwille van bijengezondheid zal iedere afdeling op de hoogte moeten zijn van de bijenvolken in haar omgeving zodat bij uitbraak van ziekte direct maatregelen genomen kunnen worden."

Cursussen

Deventer – Basiscursus

start op 28 maart met oriëntatielessen 2 avonden theorie en een praktijkdagdeel op het depot "Overdeijssel". Kosten €15,- De basiscursus in Deventer begint direct met de praktijk van het imkeren. Een korte uitleg, een praktijkwerkboek en een praktijkbegeleider als ondersteuning. De cursus start op 25 april dit is tweede paasdag, bestaat uit 11 praktijklessen en afsluitend 5 theorielessen in de herfst. Kosten incl. praktijkwerkboek, theorieboek, 1/2 bijenvolk €155,-
i www.imkersdeventer.nl.

Enschede - Oost-Nederland – Basis- en Vervolg cursus

De basiscursus start op 12 maart (10.u) met een theorieles (5 in totaal) in het Abraham Ledebouerpark, Hengelosestraat, gevolgd door praktijklessen. De kosten bedragen €125,-. Bij voldoende deelname zal ook een vervolgcursus van start gaan. Henk Roerink, Pelmolenstraat 13, 7511 SE Enschede, *t* 053-43 27 711, *e* henk.roerink@home.nl, *i* www.pelmolenimker.nl of www.bijenintwente.nl

Goeree Overflakkee - Nieuwe Tonge – Basiscursus

Start in maart 2011 op imkerij 'Landinzicht' (5 theorie- en 10 praktijklessen), de kosten bedragen €175,-, min. leeftijd 16 jaar. Inl.: Albert Groenendijk, *t* 0187-

652424, m 06-13133838, e duivenwaard@hotmail.com of kijk op www.BijenGo.nl

Groep Midden-Brabant – Basiscursus

Start 15 maart in Udenhout. De cursus telt 5 theorie- en 10 praktijklessen. Praktijklessen zijn op zaterdag. Kosten ± €150,-. Bart de Krieger, *t* 0416 372035 *e* bdekrieger@planet.nl.

Midden-Limburg – Basiscursus:

Vanaf half maart tot half september, 4 theorielessen en 12 praktijklessen. Kosten €150,-. Inl: Mart van de Boogaert, afd. Weert, *t* 0495-520080 of Jos Swart, afd. Roer- en Leudal, *t* 0475-593827, *e* johs.swart@planet.nl

Vraag en aanbod

Te koop: bijenvolken op raam. Zacht-aardige Carnica F1. A.A. Staals,
t 040-2811287 (Eindhoven).

Te koop: Hollandse bijenvolken, zonder kast op ramen maat Spaarkast. €90,- per volk. Voor vragen bel gerust, m
06-51764753 (Westzaan NH).

Bijenvolken op ramen. Afdoende behandeld. Met goede zacht-aardige (Buckfast)koningin en op nieuwe raat van 2010. Peter Linnartz, *m* 06-12791927.

Bijenvolken nodig? Belt u even. Ook verkopen wij alle imkermaterialen o.a. honingslingers, bijenkorven en kasten (Red Cedar of vurenhout), nieuw of gebruikt, alle maten kunstraat. Informeer vrijblijvend naar onze speciale prijzen. Imkerij De Werkbij, Rhenen en Emst (gemeente Epe). Zie voor adres: www.dewerkbij.nl (met complete webwinkel), *e* info@dewerkbij.nl, *t* 0317-61 29 42.

Te koop: bijenvolken Buckfast F1.
t 0599-212934 (Buinen).

Buckfastvolken F1 diverse afkomsten o.a. B32AH X B78 X stand en Co409HR X I 16 of EL 389 X stand. Ook raszuivere volken rechtstreekse oorsprong van Hans Roy C 0409 (Macedonische cecropia) daarna aangepaard op Ameland B25, I 16 of EL 389, Am 0779. Verder een paar F1 Golvollen. Alles in overleg. Inl.: Dirk Blanken, *t* 0595-423315 (Warffum), *e* famblanken@hetnet.nl (bestellingen via email)

Te koop: honing per 20 kg: acacia-, linde-, bloemen-, koolzaad- en korianderhoning. Zeer goede kwaliteit en voldoende voorraad. Imkerij Het Korfje, Nieuwleusen, t 0529-48 35 85, e info@hetkorfje.nl.

Te koop: vitale, zachte Carnicabijenvolken op 7 of 10 ramen met jonge moer F1 2010. Joep Verhaegh, t 077-3983424 (Horst L.).

Te koop: goed uitgewinterde bijenvolken op ramen (zonder kast). L. van Beek, t 033-2864856 (Woudenberg), e lammertvanbeek@online.nl.

Bijenvolken met of zonder kast Buckfast. Imkers Platen, Ter Apel, t 0599-584123 of 584125, m 06-22906921.

Te koop: bijenvolken met of zonder kast, nieuw model bijenkasten. Alle maten kunstraat, alle imkermaterialen. Ook honingverkoop en inkoop bijenwas. Openingstijden: zat. of na telefonische afspraak t 0485-45 42 76. Imkerdepot Mia v.d. Heijden, Voortsestraat 19, 5454 GR St.Hubert.

Te koop: bijenvolken. Wegens gezondheidsomstandigheden te koop aangeboden 200 bijenvolken in redcederhout 10 raams-Spaarkasten. Prijs n.o.t.k. m 06-21247750 of t 010-5912470.

Te koop: Spaarkasten (10-, 7-, 6- of 3-raams uitvoering). Ook voor losse broed- en honingkamers, daken en bodems. Kijk op www.immenhof.nl. De Immenhof, Voorthuizen, t 0342-47 28 37, m 06-53 18 20 06.

Te koop: 8-raams prima zachte bijenvolken Carnica F1 op raam. J. Gähler, Hemel 39, 5721 HE Asten, t 0493-692654.

Opheffingsuitverkoop zie www.de-bij.com

Wij kopen uw Nederlandse honing en verkopen alle soorten honing in grote en kleine hoeveelheden. Ook stuifmeel, honingkoek, honingsnoep e.d. Wij zijn dé leverancier voor uw markt of braderie! Vraag vrijblijvend onze speciale prijzen. Imkerij De Werkbij, Rhenen en Emst (gemeente Epe), zie voor adres: www.dewerkbij.nl (met complete webwinkel), e info@dewerkbij.nl, t 0317-61 29 42.

Te koop: verschillende soorten honing in emmers van ± 15 kg. Tevens bijenvolken op 10 ramen met F1 koninginnen. R. Werkman, t 053-8513953 (Enschede).

Imkerwinkel De Linde aan de Pastoor Smitsstraat 27 in Olland het juiste adres voor al uw benodigde imkerartikelen. Imkerartikelen zijn via onze webwinkel te bestellen www.imkerswinkeldelinde.nl. Vanaf juli 2011 te koop raszuivere teeltmoeren van Friedrichskoog inclusief Kielerkastje voor € 80,-. De winkel is geopend op: woensdag van 13.00 u tot 20.00 u en zaterdag van 9.00 uur tot 15.00 u. Marcus Mesu & Mirjan Hendriks, m 06-20372232, e info@imkerswinkeldelinde.nl.

ProPol Produkten BV, bekend als produ- cent van de bekende Ambrosia Honingwijnen, heeft ook een ruim assortiment apitherapieproducten: crèmes, zeep, snoep etc. die uitermate geschikt zijn voor wederverkoop. Vraag vrijblijvend naar onze prijslijst. Voor informatie: t 0229-29 58 48, e info@propol.nl, i www.propol.nl.

Het Honingmagazijn, het adres op de Veluwe en daarbuiten voor al uw imkermaterialen, kijk op www.honingmagazijn.nl. Dagelijks geopend na telefoon- of emailafpraak: t 06-11 95 05 83 e honingmagazijn@hetnet.nl, Tongerenseweg Zuid 119, 8162 SB Epe.

Te koop: nieuwe Spaarkasten, Simplex- kasten, raampjes à € 0,60. Red Cedar dus weerbestendig. Tegen zeer aantrekkelijke prijzen. Luijmes, Terborgseweg 33a, Dinxperlo, t 0315-65 16 64.

Vof Het Ielgat bestaat 25 jaar. Dit vieren we met elke maand een actie! Kijk voor actuele aanbieding: www.ielgat.nl, nu met imkershop. Het Ielgat voor al uw imkermaterialen; verenigingen en grootverbruikers krijgen extra korting op onze toch al lage prijzen.

Beroepsimkers! Ik verkoop 2011/2012 omvangrijke imkerij- en handelonderneming in het Mecklenburgse merenplateau in een attractieve toeristische omgeving (Plauer See). Het geheel omvat productiegebouwen, tuinwinkel (imkerijgerief, bijenproducten) en bijenmuseum, twee vakantiewoningen in afzonderlijk

huis evenals 2 ha binnenplaats en tuin. Contact: t 0049-38735-45225; e imkerei.neumann@t-online.de, i www.bienen-neumann.de.

Imkerartikelen en bijenhouderij. Het adres voor West-Brabant en Zeeland, alles op het gebied van bijen. Geopend : vr. 17.00-21.00 u, za. 09.00-16.00 u en verder op afspraak. C.F. Coremans, Marnixstraat 1, 4873 GM Etten-Leur, t en f 076-5014116, m 06-51271490.

Bezoekerscentrum Imkerij Immenhof. Dit omvat een imkerij, wijngaard, tuinen, expositieruimte met permanente expositie, terras en plantenverkoop. Een uniek en gezellig uitstapje voor uw vereniging, familie of bedrijf. Voor meer info: i www.imkerij-immenhof.nl of t 024-35 84 543. Gonne en Marcel Hallmans, Rijksweg 224, Molenhoek/Heumen.

Stichting bijenteeltmuseum De Bankorf voor al uw bijenproducten. We leveren ook aan verenigingen en wederverkopers. Een dagje uit met uw vereniging, maak een afspraak t 0592-38 93 49. Kijk voor meer info op www.debankorf.nl, ook voor bestellingen via onze webshop.

Midden in het Unesco Biosphärenreservat Oberlausitzer Heide und Teichenlandschaft staat voor uw vakantie te huur ons volledig ingerichte vakantieappartement in een oud dorpscafé. Wandelen, fietsen, vogelen, wild, alles vlak voor de deur. Zwemmeer op 10 min. loopafstand, het gezellige stadje Bautzen op 15 km. Kijk op www.degroenedobbelsteen.nl

Agenda

Het gehele jaar Weert

Natuur- en Milieucentrum De IJzeren Man, Geurtsvenweg 4. t 049 5524893, e info@nmcweert.nl, www.nmcweert.nl

19 maart Arnhem

Terugkomdag honingkeurmeesters. Zie Bijenhouden februari pag. 3.

19-26 maart St. Anthonis

Infodag van 10-16 uur, bij Imkerij 'Bijendans'. Herman Arts over aanplanten, bemesten en snoeien van kleinfruitplanten. In de biologische tuin staan bijenkasten voor de bestuiving van divers fruit. Zandkant 11a, m 06-23553366.

Schriftelijke opgave van advertenties bij de redactiesecretaris, mw. M. Canters, Grintweg 273, 6704 AP Wageningen, e redactie@bijenhouders.nl
U krijgt voor de kosten een factuur toegestuurd, vermeld daarom uw adresgegevens in uw opgave.
Geen geld overmaken of overschrijvingsformulieren opsturen!
Het tarief voor 'Vraag & aanbod' is € 10,- voor de eerste twintig woorden, ieder woord meer € 0,25 per woord.

Nederlandse

Bijenhoudersvereniging

Grintweg 273, 6704 AP Wageningen

t 0317 422422 f 0317 424180

e secretariaat@bijenhouders.nl

i www.bijenhouders.nl

bank 53.90.42.897, ING 846801

Voor betalingen vanuit het buitenland:

IBAN: NL62ABNA0539042897

BIC: ABNANL2A

Openingstijden ma t/m vrij: 10.00-14.00 u.

Het Bijenhuis (winkel)

Grintweg 273, 6704 AP Wageningen

t 0317 422733, f 0317 424180

e bijenhuis@bijenhuis.nl

i www.bijenhuis.nl

bank 53.90.42.900, ING 823276

Open: di. t/m vr. 08.30-17.00 u, tussen

12.00 en 13.00 u gesloten. Van 1 maart t/m 30 september is de winkel ook op zaterdag geopend van 08.30-13.00 u.

bijen@wur Plant Research International (PRI)

(v.h. PPO-Bijen, Ambrosiushoeve)

Centraal Meldpunt Bijenziekten (ma t/m

vrij van 9.00 - 17.00 uur, op afspraak)

Postbus 16, 6700 AA Wageningen.

Bezoekadres: Droevendaalsesteeg 1,

25 maart Ruinen

Traditionele Boeldag, aanleveren 24-3. Meld te verkopen zaken uiterlijk 21-3 bij Jan Mansier. Vol = vol. Geen bijenvolken en/of honing geveild. Materiaal moet in goede staat verkeren. Zaal open vanaf 18.30 u, kavellijsten verkrijgbaar aan zaal. a 20 u, Hotel Kuik, Brink 17. Gratis toegang. Jan Mansier, t 0522-472152, e mansierj@home.nl of Eiso Eizinga, t 0522-481891.

26 maart Etten-Leur

Bijenmarkt van 8-16 uur bij het winkelcentrum. Vanaf 7.30 u aanvoer van bijen, verkoop bijenmaterialen en honing, voorlichting en educatie. Bij winkelcentrum Etten-Leur (volg de borden). H. Boot, m 06-30280783, e denhill@hetnet.nl

2 april Bornebroek

Bijenmarkt 8-12 uur bij 'Het Café', Entersestraat 2. O.a. verkoop bijenvolken en imkermateriaal. Carin de Jong, t 0546-823878, e carindejong@hotmail.com. Aansluitend ALV Carnicaver. Oost-Nederland. Arie Koster over: 'Biodiversiteit en het belang van voldoende nectar- en stuifmeelleverende bomen en planten'. NBV-leden van Overijssel-Oost ook welkom. Zaal open om 12.30 u, a vergadering 13 u, t 047-3841276. Henk Roerink, Pelmolstraat 13, 7511 SE Enschede, t 053-4327711, e henk.roerink@home.nl.

2 en 9 april Doesburg

Stichting Fructus verkoopt van 9 - 15 uur overtollige fruitbomen uit de museumtuin: hoogstam, halfstam, struik, lei-bomen, parasolbomen enz. Appel-, peren-, kersen-, pruimen-, mispel-, Japanse peren-, kweeperen-, perzik-, abrikozen-, moerbe-, walnoten-, kastanjebomen, hazelnoten op stam etc. Verder verschillende bessen. Van Juttepeer, Noord Hollandsche Suikerpeer, Sterappel, pruimen en kersen zijn enkele zware bomen te koop. Parallelweg Den Helder 1, 6982 DV, Doesburg. Volg bruine ANWB-borden, 'Museumtuin t' Olde Ras'.

9 april Driebergen (jubileum!)

De 50^e P.J. Beens Bijen- en Natuurmarkt, terrein Zonheuvelschool, Burgemeesterpark. Verkoop van volken vanaf 7 uur. Van 9 - 13 uur viering jubileum met activiteiten voor jong en oud. Leo Gensen, t 0343-597519, i <https://sites.google.com/site/bijenverenigingdriebergendoorn>.

9 april Wageningen

ALV van de NBV, a 10 u in 'Hof van Wageningen'. Zie pag. 20 van dit blad.

16 april Dordrecht

Bijenmarkt van 10-16 uur in bijenpark, Reeweg-Zuid 72b. Verkoop bijenvolken v.a. 9 uur. Imkerartikelen, honing, pannenkoeken en wafels en plantjes. Medewerking van natuurorganisaties. Leo van der Heijden, m 06-15292450, e nbv.dordrecht@kpnplanet.nl.

17 april Horst a/d Maas

Natuur- en Bijenmarkt van 9-14 uur, bij 't Zoemhukske, Praktijkcentrum voor Bijenteelt, Kasteel 3, gratis. Sjaar Thijssen, t 0773541901, e g.thijssen17@kpnplanet.nl.

17 april Boxtel

38ste Bijen- en plantjesmarkt van 10-15 uur in park Molenwijk (ingang Essche Heike). Tevens verkoop imkermateriaal, demonstratie korfvlechten en bezichtiging verenigingshal 't Raathuis. P. Bressers, t 0411-601595, e pietbressers@home.nl.

17 april Someren

Plantenruilbeurs en informatiemiddag i.s.m. Groei & Bloei Asten/Someren, van 12-16 u in Verenigingsgebouw 'De van Gijsselshof', Bosrandweg (richting Keelven). Stekjes, zaden, gescheurde of uitgestoken drachtplanten ruilen. Ook verkoop van plantjes, bijenproducten, materialen. Inl.: Leendert van den Bosch, t 0493490020, e l.bosch11@chello.nl.

24 april Hulst

Planten- en bijenmarkt van 10-16 uur bij St. Tragel, Sterredreef 50, Clinge. G. Arens, t 0114-314819, e nbvhulstee@orange.nl.

25 april Schaijk

BijenNatuurlijk. Op 2de Paasdag traditionele bijenmarkt bij Café Rest. De Potter, Schutsboomstraat 33, a verkoop bijenvolken en markt 9.00 u. Vorig jaar volledig vernieuwd. Met kinderactiviteiten. Heeft geïnteresseerde niet-imkers veel te bieden. De markt sluit om 14.00 u. Inl.: Albert Toonen, t 0412-625082, m 06-22912637, e toone268@planet.nl.

30 april Groenlo

Bijenmarkt van 8.00-13.00 u tegenover cultureel centrum De Bron, Buitenschans 3. Inl.: Rinie ten Have, t 0544-463160, e rinietenhave@hotmail.com.

30 april Berlicum-Middelrode

Drachtplantenmarkt op landgoed Seldensate, Laan ten Seldensate, van 10.00-14.00 u. Inl.: dhr. Coijmans, t 0413-250171, e antooncoijmans@tele2.nl.

9 en 10 juli landelijk

NBV Landelijke Open Imkerijdagen.

1 t/m 8 oktober Wageningen

Nationale Honingkeuring, zie elders in dit nummer.